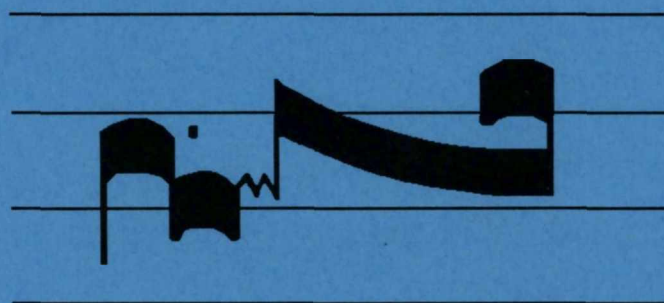

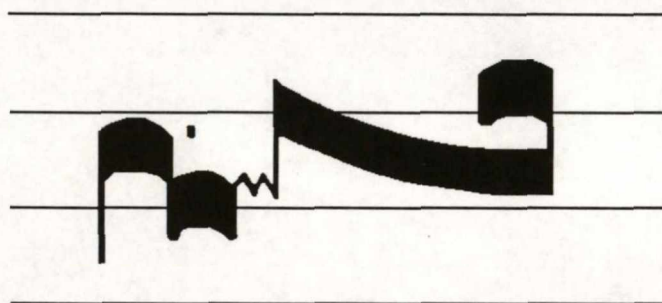
Hymnologiske Meddelelser

udgivet af Salmehistorisk Selskab

18. årg. sept. 1989 nr. 2

Hymnologiske Meddelelser

udgivet af Salmehistorisk Selskab

18. årg. sept. 1989 nr. 2

FORSKNING

OG

FORSKNINGSPROJEKTER

RAPPORT FRA NORDISK SYMPOSIUM OM
AKTUEL HYMNOLOGISK FORSKNING II
AFHOLDT PÅ MAGLEÅS KURSUSCENTER

27.-28. MAJ 1989

AF

NORDISK INSTITUT FOR HYMNOLOGI

- NORDHYMN -

PROGRAM FOR NORDISK SYMPOSIUM OM AKTUEL HYMNOLOGISK FORSKNING II
 ARBEJDSITTEL: "SALMEN OG DEN ÅNDELIGE SANG I DE NORDISKE FOLKS
 LIV SIDEN 1800".

Lørdag 27. maj

Aften (19.00 -) Velkomst ved Steffen Kjeldgaard-Pedersen
STATUS OVER NORDHYMN's arbejde samt nationale rapporter
 Thröstur Eiríksson (Island), Åge Haavik (Norge), Folke Bohlin (Sverige),
 Karl-Johan Hansson (Finland, Jens Lyster (Danmark) og Hans Bernskiöld (Sverige).

Søndag 28. maj

Formiddag
 (8.30 - 9.15) Gudstjeneste i Vedbæk Kirke ved Viggo Møllerup.

(10.00 - 12.15) NORDISKE HYMNOLOGISKE PROJEKTER 1
 Svein Ellingsen, Folke Bohlin, Elisabet Wentz-Janacek, Peter Balslev-Clausen.

Eftermiddag
 (14.00 - 17.45) NORDISKE HYMNOLOGISKE PROJEKTER 2
 Astrid Svanes Bertelsen, Catharina Östmann, Reijo Pajamo, Ingrid Selander, Vagner Lund.

Aften (19.30 -) Styrelsesmøde.

Mandag 29. maj

Formiddag
 (8.30 - 11.30) EVALUERING OG PLANLÆGNING AF FÆLLESPROJEKT
 Plenum.

(11.30 - 11.45) Afslutning ved Steffen Kjeldgaard-Pedersen.

DeltagerlisteDANMARK

Steffen Arndal, Ruegyden 80, Holmstrup, DK-5250 Odense SV
 Peter Balslev-Clausen, Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup
 Jørgen I. Jensen, Steenstrups Allé 17, DK-1924 Frederiksberg C
 Steffen Kjeldgaard-Pedersen, Kong Valdemarsvej 25, DK-4000 Roskilde
 Vagner Lund, Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby
 Jens Lyster, Notmark Præstegaard, DK-6440 Augustenborg
 Henrik Fibiger Nørfelt, Korsgårdsvej 16, DK-2920 Charlottenlund
 Torben Schousboe, Tryggevej 132, DK-2700 Brønshøj

FINLAND

Karl-Johan Hansson, Skolhusgatan 41 B, 10., SF 651 00 Vasa
 Reijo Pajamo, Tavastvägen 77 A 11, SF-00550 Helsingfors

ISLAND

Thröstur Eiríksson, Kleppsvegur 4, IS-105 Reykjavík
 Smári Olason, Hrismoun, IS-210 Gardabær 15

NORGE

Astrid Svanes Bertelsen, Hagapynten 32 F, N-0673 Oslo 6
 Svein Ellingsen, N-4815 Saltrød
 Åge Haavik, Terrasseveien 34, N-1322 Høvik
 Ola Kai Ledang, Åsvangvegen 38, N-7048 Trondheim

SVERIGE

Hans Bernskiöld, Karl Gustavsgatan 12 A, S-411 25 Göteborg
 Folke Bohlin, Kvarnkroken 4, S-222 74 Lund
 Lars Eckerdal, Lilla Gråbrödersgatan 2 B, S-222 22 Lund
 Harald Göransson, Barrstigen 17, S-181 62 Lidingö
 Inger Selander, Runslingen 18 B, S-223 50 Lund
 Elisabet Wentz-Janacek, Kyrkogatan 17, S-222 22 Lund

NORDISK SYMPOSIUM OM FÆLLES HYMNOLOGISK FORSKNING

PÅ MAGLEÅS KURSUSCENTER 27. - 29. MAJ 1989

På det første nordiske symposium om aktuel hymnologisk forskning, der blev afholdt på Magleås Kursuscenter 20.-22. marts 1988, jfr. konferencerapporten i Hymnologiske Meddelelser 1988/3, blev det besluttet, at det nyoprettede Nordisk Institut for Hymnologi ("Nordhymn") skulle tage initiativ til et egentligt nordisk hymnologisk samarbejde, i første omgang med henblik på udforskningen af perioden ca. 1800 til idag. I denne forbindelse blev det foreslået, at der allerede foråret 1989 blev afholdt et symposium, der skulle afstikke mere konkrete retningslinier for et sådan samarbejde. Et sådant symposium blev afholdt i dagene 27.-29. maj 1989 for indbudte repræsentanter for den hymnologiske forskning i de nordiske lande. Det følgende er en beretning om forløbet af dette symposium med en gengivelse i citat og referat af oplæg og drøftelser. Beretningen er skrevet og redigeret af Peter Balslev-Clausen.

I sin velkomst til symposiets deltagere ridsede formanden for Nordhymns styrelse, Steffen Kjeldgaard-Pedersen, kort symposiets forudsætninger og formål op. Dels skulle der i lighed med det foregående symposium orienteres om den hymnologiske forskning, der var i gang i de enkelte lande, dels skulle der fremlægges konkrete planer for fremtidig forskning. Som det også ville komme til at fremgå af flere af indlæggene, var der en naturlig sammenhæng mellem det, der var i gang, og de planer, der forelå for den fremtidige forskning. Den igangværende forskning er, sådan som det vil fremgå, interessant i sig selv, men vil vinde i interesse og relevans ved at blive sat ind i den fællesnordiske sammenhæng, som det var symposiets formål at etablere. Det var tanken at prøve at få enten et eller flere pilotprojekter op at stå, eller at få lagt rammerne for et samlet, fælles nordisk projekt, hvori de enkelte, personlige og nationale, projekter kunne indpasses. Den endelige udformning af et fælles forskningsprojekt på baggrund af de forskellige enkeltprojekter vil da kunne ske på det tredje symposium, der er planlagt til at skulle finde sted foråret 1990. Steffen Kjeldgaard-Pedersen understregede, at dette andet symposium bortset fra den indledende almindelige orientering om, hvad

der var sket i de enkelte lande siden sidste år, ikke ville handle om tidligere erfaringer og afsluttede projekter, ligesom den hymnologiske registrering, der havde været emnet sidste år, heller ikke ville blive taget op som et særskilt emne. Symposiet var iøvrigt, sådan som det også fremgik af programmet, struktureret sådan, at der efter de nationale rapporter lørdag aften den 27. om søndagen ville blive fremlagt en række projekter, hvorefter der mandag formiddag ville være en generel drøftelse af planlægning og koordinering.

AKTUELLE RAPPORTER

Island

Thröstur Eiríksson henviste, hvad den aktuelle hymnologiske forskning i Island angår, til den rapport, der i serien Ritröd gudfrædistofnunar (Studia Theologica Islandica) bd. 2, 1988, var blevet offentliggjort fra den hymnologiske konference, der blev afholdt på Islands Universitet 27. - 29. september og 4. oktober 1988. Der var på konferencen blevet holdt en række forelæsninger over nordisk - især islandsk - og almen hymnologi; blandt forelæserne kan nævnes Sigurjón Gudjónsson, Bjarni Sigurdsson, Hörður Áskelsson, Svein Ellingsen, Trond Kverno, Thröstur Eiríksson, Krisján V. Ingólfsson og Knud Ødegård.

Derefter gennemgik Thröstur Eiríksson kort de islandske salme- og koralbøger fra reformationstiden til i dag, jfr. den vedføjede liste. Den nuværende salmebog stammer fra 1972 og vil inden længe blive suppleret med et tillæg, der ikke mindst skal indeholde salmer, der er kommet til siden 1972. I denne forbindelse har man måttet sande, at man i 1972 gjorde den fejl, at man opløste salmebogskommissionen, samtidig med at salmebogen blev udgivet, hvorved der ikke var nogen instans, der kunne foretage en officiel evaluering af salmebogens modtagelse, ligesom der heller ikke var nogen instans, der kunne følge indførelsen op.

På Harald Göranssons spørgsmål, hvorfor salmebøger og koralbøger ikke var udkommet samtidig, svarede Thröstur Eiríksson, at der ingen forbindelse havde været mellem udgivelsen af salmebøger og koralbøger, og har der endelig været en forbindelse, har den som regel været negativ. I lighed med forholdene i Danmark har der i Island ikke været tale om egentlig autorisation af koralbø-

gerne, der derfor ikke har haft de kirkelige myndigheders interesse på samme måde som tekstbøgerne.

ISLANDSKE SALMEBØKER FRA REFORMASJONEN

- 1555 Utgitt av biskop Marteinn Einarsson. Trykket bak hans håndbok, dog med eget tittelblad. (35 salmer)
- 1558 Utgitt av biskop Gísli Jónsson. Trykket i København. (17 salmer)
- 1589 Den første egentlige salmebok. Utgitt av biskop Gudbrandur Thorláksson. Trykket på Hólar. 728 salmer)
- 1619 Annen utgave av sb.1589, med en del forandringer.
- 1671 Udgitt av biskop Gísli Thorláksson på Hólar.
- 1742a) Utgitt av biskop Jón Árnason. Trykket i København.
- 1742b) Sb.1742a), gjenopptrykket. Kalt "Brædrabók", etter utgi-verne, brødrene Pétur Thorsteinsson og Sigurdur Thorsteins-son.
- 1751 Gjenutgivelse af Sb. 1742a), men med enkelte tillegg, der-iblant biskop Steinn Jónssons oppstandelsessalmer og pres-tens Stefán Ólafssons oversettelser af Kingosalmer.
- 1772 Salmebok i to deler, utgitt på Hólar av biskop Gísli Mag-nússon. Første delen ble kalt "Flokkabók", fordi den in-holdt forskjellige salmesykluser. Andre delen og den egent-lige kirkesalmebok, fikk navnet "Höfudgreinabók", etter bokens tittel.
- 1801 "Evangelísk-kristileg Messu-saungs og Sálma-Bók". Utgitt av "Landsoplysningsselskapet", med justitiarius Magnús Stephensen i spissen. Boken kom i 13. opplag.
- 1819 "Vidbætir (Tillegg) vid thá evangelísk-kristilegu Messu-saungs og sálmaabók". Gitt ut i Videy.
- 1861 "Nyr vidbætir vid hina evangelísku sálmaabók". Reykjavík.
- 1871 Salmebok utarbeidet av en komité nedsatt av biskop Pétur Pétursson. Boken kom i 3 opplag.
- 1886 Salmebok utarbeidet av en komité under ledelse av preste-skolelærer Helgi Hálfðánarson. Salmeboken kom i 19 opplag, den sidste i 1929.

- 1912 "150 Sálmar". Salmeboktillegg.
- 1945 Salmebok utarbeidet av en komité. Kom i fire opplag.
- 1972 Salmebok utarbeidet av en komité ledet av biskop Sigurbjörn Einarsson. Er blitt trykket 9 ganger hittil.
- 1989 ? Prövesalmehefte.
- 2000 Ny Salmebok ?

Gudbrandur Thorlákssons Graduale utkom på Hólar 1594. Det ble utgitt i 19 opplag, siste gang i 1779 for det meste lite forandret. Foruten messesang på latin og morsmål, inneholder Gradualet en del salmer.

*Det er den jyske
Tora Gnebb*

ISLANDSKE KORALBÖKER

- 1840 Islandske Psalmer, harmonisk bearbejdede af C.E.F. Weyse.
- 1855 Enstemmig koralbok med bokstavnotasjon. Særlig tenkt for psalmodikon. Av Ari Sæmundsson.
- 1861 Enstemmig koralbok av Pétur Gudjónsson.
- 1878 Trestemmig koralbok av Pétur Gudjónsson.
- 1885 Koralbok av Jónas Helgason.
- 1891 Koralboktilleg av Stefán Thorarensen og Björn Kristjánsson.
- 1903 Koralbok av Bjarni Thorsteinsson.
- 1906 Koralbok av Jónas Helgason (utgave ved Sigfús Einarsson).
- 1912 Koralboktillegg av Bjarni Thorsteinsson.
- 1919 Koralbok av Sigfús Einarsson.
- 1926 Koralbok av Bjarni Thorsteinsson.
- 1936 Koralbok av Sigfús Einarsson og Páll Ísólfsson.
- 1946 Koralboktillegg av Björgvin Gudmundsson, Páll Ísólfsson og Sigurdur Birkis.
- 1976 Koralboktillegg utarbeidet av en komité ledet af Thorkell Sigurbjörnsson.

Norge

Åge Haavik indledte sin rapport om det hymnologiske arbejde i Norge med at slå fast, at det var vigtigt, at Nordhymn blev gjort virkelig nordisk. Samtidig med Nordhymn-symposiet på Magleås blev der på Schæffergården lige nord for København afholdt et symposium om den dansk-norske fælleslitteratur efter 1814, et emne, der også har hymnologisk interesse, hvilket Sigurd Aarnæs, der deltager i dette symposium, gentagne gange har gjort opmærksom på. I snart en årrække har Arne Bugge Ammundsen repræsenteret salmehistorien i det såkaldte Kattegat-projekt, og der foregår til stadighed hymnologisk forskning omkring Petter Dass' forfatterskab. Af udgivelser kan nævnes den faksimileudgave af Kirkeordinansen 1539, der efteråret 1988 blev udgivet i anledning af Helge Fæhns 70-års dag. Af mere nutidig interesse kan nævnes den samling på 80 nye salmer, der blev udgivet i forbindelse med de norske kirkedage 1989. Efter opløsningen af Liturgikommissionen og efter at liturgispørgsmål er overført fra Departementet til Kirkemøtet har den norske kirke oprettet et liturgisk udvalg, som Åge Haavik er medlem af, og som for tiden overvejer at udgive et salmebogstillæg, idet man til dette formål agter at supplere sig med særligt hymnologisk sagkyndige. Det var iøvrigt Åge Haaviks opfattelse, at tiden nu var inde til at formalisere det hymnologiske arbejde, ikke alene nationalt, hvorfor Nordhymn var blevet til på det rigtige tidspunkt. Vigtigt for udbygningen af i dette tilfælde Nordhymn ville det være at få økonomien i orden.

Som et bidrag til en idekatalog med henblik på egnede emner til et fælles nordisk hymnologisk forskningsprojekt forelagde Åge Haavik i notatform følgende fire forslag:

1. Å eie en salmebok

Bevisstheten omkring det å eie en salmebok. Salmeboken som bok nr. 1 i bokskapet. Kartlegning av de forskjellige bøkernes utbredelse. Der er gjort en god del forskning her, f.kes. i gamle bo-oppgjør. Dette burde kompletteres og samles for hele Norden.

2. Salmebok og gravskikker

Tok man salmeboken med seg i graven? Skar man en lapp av ryggen og tok med seg som representasjon?

3. Sosiologiske implikasjoner i salmene

Hva kan salmene som kilder si oss om samfundsforhold og sam-

funnssyn i skiftende tider? Cfr. f.eks. bispinne Alexanders

The rich man in his castle,
the poor man in his gate;
God made them high or lowly,
and ordered their estate.

For øvrig ville det være svært spennende å ta opp utfordringen fra Magleås og få en skikkelig kartlegning af salmene under ikonografisk synsvinkel:

4. Salmenes motivverden

Under drøftelsen etter Åge Haaviks rapport spurte Thröstur Eiríksson, om det ikke var for tidlig allerede nu at ville udgive et tillæg til den nye, kun fire år gamle nordiske salmebog. Åge Haavik svarede, at man i forhold til svenskerne faktisk havde været langsomme, og Svein Ellingsen tilføjede, at man allerede i 1981 i forbindelse med arbejdet med den nye salmebog havde talt om at udgive et tillæg efter ti år. Iøvrigt kunne Ola Kai Ledang supplere Åge Haaviks rapport ved at henvise til Ingrid Gjertsens musiketnologiske undersøgelser og Bergheims arbejde med koralbogsharmoniseringsforslag.

Sverige

Folke Bohlin forelagde en Rapport om hymnologiskt arbete i Sverige sedan sist: Jag koncentrerar mig här på några konferenser och seminarier där hymnologiska frågor dominerat eller åtminstone spelat en roll.

1. Svenska kyrkans hymnologiska kommitté under ledning av professor Jan Arvid Hellström, Uppsala, anordnade i september 1988 en nordisk hymnologisk konferens i samband med invigningen av kyrkomusikerlinjen vid musikhögskolan i Piteå i Norrbotten. Diskussionerna var till stor del inriktade på arbetet med ett kommande psalmbokstillägg. FB föreslog att man i klarhetens intresse borde göra en terminologisk skillnad mellan hymnodi (praktiskt psalmboksarbete) och hymnologi (vetenskapen om kyrkans sång).

2. Vid (f.d.) institutionen för musikvetenskap i Lund anordnas varje termin ett s k koralseminarium som brukar samla ett 20-tal deltagare inte bara från olika delar av Sverige utan också från grannländerna. De två senaste gångerna gjordes t ex större inlägg av Reijo Pajamo resp Karl-Johan Hansson, båda från Finland. Seminarierna anknyter till den svenska koralregistrant som är under

uppbyggnad i Lund.

3. I detta sammanhang kan också nämnas en sammankomst vid seminariet för medeltidsforskning i Lund (SMIL) där FB diskuterade en rad kyrkliga påbud om församlingens sångliga medverkan från 1400-tallet. Traditionen synes ha samband med den av Morten Hegelund förbättrade "Det hellige Kaarss" i Thomissøns psalmbok. Den har rubrikken "Almuens gamle sang".

4. På Hanaholmen utanför Helsingfors ägde en konferens om musiken i "det gemensamma riket" (dvs Sverige -Finland före 1809) rum i december 1988. FB föreläste om den största gemensamma musikskatten - kyrkans sång.

5. Den 21 april 1989 diskuterades problemen kring datorregistrering av melodier vid ett symposium på Musikaliska akademien i Stockholm. Det var ett uppföljande av ett initiativ som väcktes vid NORDHYMN:s föregående Magleåskonferens. Ett 20-tal deltagare från Sverige och Norge hade samlats. Man beslöt att träffas igen kommande höst. Koordinator är Hans Bernskiöld, Göteborg.

6. Som exempel på hymnologiskt inriktade mindre uppsatsarbeten kan nämnas två från musikvetenskapen i Lund. Sara Jönsson har gjort en liten studie över hur starkt församlingen sjunger i sina olikartade sångavsnitt i högmässan och Katarina Perngard har undersökt församlingssången i S:t Thomas, den katolska kyrkan i Lund, där hela mässordinariet regelbundet sjungs på latin.

Finland

Karl-Johan Hansson forelagde følgende rapport om Hymnologisk aktuelt från Finland:

När man försöker notera vad som den senaste tiden har hänt inom finländsk hymnologi så är psalmboken en lämplig utgångspunkt. Nya psalmböcker på både finska och svenska togs i bruk den 1 advent 1987. Det innebär att ett lång och mödosamt arbete hade slutförts. Mycken tid och energi har de senaste åren gått åt till frågor just kring psalmboken. Själva förarbetet krävde en hel del forskning. En psalmboksrevision är som sådan en arbetsdryg process. I slutskedet blossade det dessutom upp en häftig debatt kring själva förnyelsen. De psalmboksförslag som hade blivit klara 1983 och 1984 hade sänts på remiss till församlingarna, som likväl ansåg att dem vara alltför radikala. Främst vände man sig emot att texter till äldre kända psalmer hade bearbetats alltför kraftigt och att vissa psalmer hade uteslutits.

Efter det att psalmböckerna togs i bruk hösten 1987 var det som om det mesta av kritiken med ens hade tystnat. I stället satsade församlingarna på att köra in de nya psalmböckerna. Och som det nu ser ut verkar förnyelsen som helhet att ha lyckats bra. Några konkreta exempel kan antyda varför man nästan kunde tala om psalmbokssuccé.

Först och främst har psalmböckerna blivit en stor försäljningsframgång. Jag har inte lyckats få fram de allra senaste uppgifterna men några siffror kan få tala. Den finska psalmboken har sålt i över 1,5 miljoner exemplar, detta bland en befolkning på c. 4,5 miljoner. Den svenska psalmboken har distribuerats i ungefär 160.000 exemplar bland 300.000 finlandssvenskar. Det innebär teoretiskt sett att var tredje finskspråkig och varannan svenskspråkig har fått en egen psalmbok. Låt vara att en betydande del har gått som bruksböcker till kyrkor och skolor.

Detta med "fått" kan tas ganska konkret. En del av försäljningsframgången beror på att församlingarna satsade hårt på att sprida de nya psalmböckerna. Så donerade flera församlingar böcker gratis till sina medlemmar. Böckerna kunde avhämtas i samband med gudstjänster. Andra församlingar köpte in upplagor till skolorna på sitt område. Så blev boken känd inom undervisningen. Och helt allmänt tycks boken uppfattas som en lämplig present till olika bemärkelsedagar, till födelsedagar, till dop, konfirmation, osv. Nämnas kan att priset på en psalmbok är ganska lågt (från c. 15 mk uppåt).

Men ingen skall tro att det bara handlar om ekonomisk marknadsföring. Det förekom också en hel del show kring de nya böckerna. Så ordnade vissa församlingar en utsjungning av den gamla psalmboken innan den togs ur bruk. Man sjöng helt enkelt igenom psalmboken från pärm till pärm.

"Psalmaraton" kallades det. På samma sätt kunde man sjunga in den nya. Massmedia följde introduktionen på ett positivt sätt. Finlands Rundradio lät spela in psalmer för andakterna, en inspelning av hög nivå. Dessa psalmer har också överförts till kassett och kan köpas av vem som helst till självkostnadspris (25 mk/styck, när normalpris för en kassett är minst det dubbla). Vidare har

radion kört ut program i stil med "dagens psalm" eller "veckans psalm" där de nya psalmerna helt enkelt har presenterats och sjungits.

Också skolväsendet har varit inkopplat så att man har låtit utarbeta undervisningsmaterial kring psalmerna och gett ut förteckningar med uppgifter om lämpliga psalmer på olika skolstadier. Vidare har det utgetts informationsmaterial om de nya psalmböckerna, likväl mera på finska än på svenska. Reijo Pajamo har gett ut en handbok (på finska) för psalmsång i grundskolan. Det som i fråga om skola också kunde nämnas är en koralbok med ganska enkla sättningar (av Reijo Pajamo) för sådana som inte klarar av den normala koralbokens harmoniseringar. Vidare pågår just nu ett intensivt arbete med olika former av harmoniseringar (orgel, kör) av psalmbokens psalmer.

Det blev mycket av uppräkningsmen jag ville peka på några av de ansträngningar som har gjorts för att introducera de nya psalmböckerna och varför arbetet också tycks ha burit frukt. Som helhet kan man nog anse att revisionen har lett till en förnyelse av psalmsången bland kyrkfolk. En annan fråga är vilken ställning psalmboken har bland människor i allmänhet. Det kan lätt hända att uppgattningen blir alltför positiv beroende på ett stort intresse kring yttre frågor i själva överångsskedet. Kanske är psalmboken trots allt en helt främmande sak för sekulariserade finländare. Här skulle det finnas gott om plats för forskning.

Från den direkta forskningen har jag inte så mycket att rapportera. Det som kan noteras är att studenter för tillfället visar ett rätt stort intresse för psalmer när det gäller att åstadkomma kandidatavhandlingar - eller det som ni kallar trebetygsuppsatser. Det är fråga om ämnen kring teologi, musik, litteratur och pedagogik.

Ett par andra avhandlingar ville jag gärna nämna. Den ena är en doktorsavhandling av Jukka Louhivuori (Helsingfors universitet) kring psalmsången inom en av våra väckelserörelser, den s.k. bedjarrörelsen. Utgångspunkten är närmest sociologisk, om hur sången fungerar. så kunde jag också nämna att vi äntligen har en forsk-

ning på gång kring 1702 års finska koralpsalmbok, motsvarigheten till 1697 års koralpsalmbok i Sverige. Här har vi en viktig fråga av åtminstone finländskt-rikssvenskt intresse. Arbetet är en blivande licentiatavhandling av Veikko-Artturi Ahonpää (Helsingfors universitet), en studie som ännu inte är färdig. Men det är viktigt att vi har fått i gång forskning kring denna viktiga källa när det gäller äldre finsk koralhistoria. Ett forskningsområde som jag inte heller kan förbigå är en blivande licentiatavhandling av Ilkka Taitto (Åbo Universitet) om antifoner i finländska handskrifter (1430-1600) och deras varianter. Tyvärr är alla dessa avhandlingar tillgängliga bara på finska.

När det gäller gudstjänstlivet, som väl också kan anses vara en del av det som NordHymn sysslar med, kunde jag nämna ett par viktiga händelser. Den första är ett beslut av kyrkomötet våren 1989 att sätta i gång en förnyelse av kyrkohandboken. Det innebär att vi kommer att få en hel del forskning kring gudstjänstlivet och därmed också kring frågor som har med psalmsången att göra. Det som man i hög grad vill satsa på är forskning kring frågor med samhällselig utgångspunkt, om inställning till psalmsång, hur församlingen uppfattar psalmer, osv. Men det bör framhållas att planerna här ännu är bara i sin början.

När det gäller forskning kring gudstjänstlivet kunde jag peka på en doktorsavhandling (på svenska) kring ett ämne av nordiskt intresse. Yngvill Martola disputerade vid Åbo Akademi i slutet av maj med Verba Testamenti i nordisk liturgitradition. Frågan gäller vilken syn man i de nordiska länderna har på nattvardens instiftelsesord. Martola visar hur det har skett en förskjutning från en reformatorisk förkunnelsefunktion till att verba mera är en konsekrationebön över elementen. Detta gäller speciellt i Sverige. Men Danmark och i viss mån Norge håller linjen från Luther!

Jag är medveten om att liturgiken till stor del faller utanför ramen för NordHymn men jag ville gärna nämna denna avhandling som ett gemensamt intresse som tangerar vårt ämnesområde.

Vad anser finländarna då om NordHymn? Riktigast vore väl att säga ingenting. Nordhymn är föga känt. Vi har inte heller någon sammanlutning för hymnologer i vårt land. Trots det anser jag NordHymn

vara av största vikt. Institutet kunde fungera som inspiratör på nationell nivå, t.ex. så att vi kunde få till stånd en egen finländsk grupp. Framför allt behöver vi NordHymn som en bas när det gäller ansökning för forskningsprojekt. Som det nu ligger till har vi rätt svårt att få pengar till hymnologisk forskning.

Mitt inlägg blev ytligt elementärt men må tjäna som en liten aktuell hälsning från Finland.

I forbindelse med Karl-Johan Hanssons rapport spurgte Jens Lyster, om den politiske åbning, der for tiden foregår i Sovjetunionen, og som tilsyneladende betyder større folkelig og kirkelig frihed, ville kunne medføre mulighed for kontakt med hymnologisk interesserede kredse i Estland. Karl-Johan Hansson svarede, at der allerede havde været kontakt mellem Finland og Estland i forbindelse med kommissionensarbejdet forud for den nye finske salmebog, og at det var fuldtud tænkeligt, at der engang i fremtiden ville kunne knyttes kontakt med hymnologer i Estland, men der ville næppe foreløbig kunne blive tale om et egentligt samarbejde.

Danmark

Jens Lyster forelagde under overskriften Nyt fra den danske salmefront 1988-89 følgende rapport:

Efter at nye officielle salmebøger er skudt op som paddehatte i vore nordiske nabolande, kan det ikke undre, at der også i landet med verdens bedste salmebog rejser sig røster med krav om, at der må gå svamp også i den danske salmebog. Det er nok især aktive salmeskrivere og andre meget aktive kræfter i det kirkelige regi, der søger at fremmane billedet af en dansk kirkelighed, der råber på en ny salmebog sådan lidt i stil med den tørstige hjort, der skriger efter rindende vand. Men kravet er, som antydnet, ikke særlig udbredt.

I forrige århundrede var det Grundtvig og hans venner, der på en ulige mere mørk baggrund satte en debat igang for at få en ny salmebog. Søren Kierkegaard blandede sig i debatten med følgende forslag (i Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift): "Som man siger, skal Conventet nu være kommet til det Resultat, at det denne Gang er en ny Psalmebog, Tiden fordrer. Og at den fordrer det, er jo meget muligt, men deraf følger endnu ikke, at den behøver den.

Hvorfor skulle det ikke hænde Tiden.. at den fordrer hvad den ikke behøver..Alle have travlt med hvad Tiden fordrer, Ingen synes at bryde sig om, hvad den Enkelte behøver. Muligen behøves der slet ikke en ny Psalmebog. Hvorfor hitter dog Ingen paa et Forslag, der ligger så nær, nærmere maaskee end Mangen troer: at man gjorde et midlertidigt Forsøg med at lade den gamle indbinde paa en ny Maade, om ikke den forandrede Indbinding skulde gjøre det, især hvis man tillod Bogbindere at sætte bag paa: den nye Psalmebog."

Det pudsige er, at disse ironiske bemærkninger er blevet taget helt seriøst af kirkeministeriet, der den 6. juli 1988 fik Hendes Majestæt til at autorisere en ny revideret udgave af salmebogen. Den bog, der kom ud deraf den 8. november, har undergået en kosmetisk forandring med et nyt og meget utraditionelt titelblad. Og så er der flyttet om på registrene, et enkelt er røget ud og flere er kommet til. Der er lagt vægt på at bringe bedre historiske oplysninger om de tidligere danske salmebøger, de enkelte salmer og deres forfattere. Salmebogen fremstår i en ny sats, hvad der vist nok er en forbedring for salmebogen i stort format, men gør salmebogen umulig - i alt fald at læse i - i lille format. Det er salmebogen i lille format, som konfirmanderne bliver fotograferet med på konfirmationsdagen, og som derefter ligger til pynt på gavebordet. Da bogen næppe nogensinde bliver åbnet, skulle ulæseligheden ikke komme nogen til skade.

Denne 2. udgave er blevet lanceret som en ny salmebog med sin egen kongelige autorisation. Så nu må der da være faldet ro over de gemytter, der råber på en ny salmebog. Det har de fået, og så alligevel: der er intet forandret, ikke en tøddel af verdens bedste salmebog er forgået. Selv gamle bizarre stavemåder - "huger" i stedet for "huer" - og tidligere autoriserede fejl er trofast overleveret til den nye udgave, som desuden glimrer ved graverende trykfejl. Jeg har døbt bogen "Frontsalmebogen" (i Præsteforeningens Blad 1989/18), fordi der i Grundtvigs "Kirken den er et gammelt hus", hvor der tidligere stod "Fonten os minder om vor dåb" nu står "Fronten os minder om vor dåb". Dette kuriosum af en salmebog fik Dronningen højtideligt overrakt i fornem rød indbinding den 8. november. (Den 6. juni blev samme salmebog, men nu i grøn indbinding, overrakt paven af de danske biskopper, formodentlig som en særlig raffineret forhånelse af pavedømmet). Desværre

er det ad hoc nedsatte salmebogsudvalg nu opløst. Kirkeministeriet burde lade det genopstå som et permanent udvalg. Den nye kirkeminister har udtalt sig for en helt ny salmebog. Der gør han dog nok regning uden vært. I Danmark er det finansministeren, der afgør, om kirkeministeren har råd. Og råd får vi ikke, hvis vi både skal etablere os i det indre marked og bygge Storebæltsbroen.

Af andre udgivelser siden sidste nordiske symposium i Magleås vil jeg nævne den digre rapport derover, som Peter Balslev-Clausen lod udsende som et selvstændigt nummer af Hymnologiske Meddelelser. Tidsskriftet udkom i 1988 med ialt 5 numre og 250 sider. Så blev der også plads til at fejre Christian den Fjerde året med en fin udgivelse af Laurids de Thuras højsangsparafrase fra 1640. Derudover har der været en hidsig debat mellem en af vore salmedigtere - for en gangs skyld en af de nulevende - og hans anmelder.

Men ellers lever hymnologien stadig højt på de tre store digtere. Carsten Bach Nielsen, der er en lovende ung forsker, som vi vil komme til at høre mere fra, har i Præsteforeningens Blad 1988/33 skrevet en udmærket oversigtsartikel om Kingoforskningen i 200 år. For nylig havde han i tidsskriftet Fønix en anden artikel om Kingo og kommer snart igen med et bidrag om hymnologisk emblematik. Den skal formodentlig trykkes her i tidsskriftet.

Peter Balslev Clausen blev den 24. februar i år teologisk licentiat med en forelæsning på Københavns Universitet om "Motiv og Struktur. Studier i N.F.S. Grundtvigs salmedigtning".

Professor Christian Thodbergs 60 års fødselsdag den 7. februar blev fejret med et festskrift omfattende et bredt udvalg af fødselarens bidrag til Grundtvigsforskningen - især analyser af forholdet mellem prædikener og salmer.

Og så har Christian Thodbergs reproudgave af Grundtvigs Sangværk været på udsalg. Den er muligvis stadig til at købe for 298 kr.

På Musikvidenskabeligt Institut i Århus er der sidste efterår skrevet en afhandling af Birgit Lauritsen om "Sangtradition og sangmiljø i indre missionske kredse i Danmark 1860-1950 med eksempel i det indre missionske samfund på Harboøre og i Lemvig". På samme institut arbejder Kirsten Sass Bak med den sønderjyske folkesang, omfattende også den åndelige del heraf.

Universitetslektor Steffen Arndal har på Odense Universitet fået antaget en doktorafhandling om H.A. Brorsons oversættelser af

tyske salmer. Den forventes at skulle forsvares i september i år.

Og så har jeg selv for Gud véd hvilken gang lovet at færdiggøre manuskriptet til 1. bind af Hans Christensen Sthens samlede skrifter til efteråret.

Og så er det i morgen B.S. Ingemanns fødselsdag. Sådanne jubilæumsår plejer at fremkalde nogle forsinkede jubilæumsartikler. Jeg kunne tænke mig, at Ingemanns harmoniske univers må appellere til alle ireniske og økumeniske og gudvelbehagelige mennesker, der går ind for fred og fordragelighed og et forenet Europa. Nu kom jeg så i min rapport over den nærmeste fortid til at tage hul på fremtiden.

Under den påfølgende drøftelse supplerede universitetslektor Torben Schousboe min ovenstående rapport med oplysningen om, at professor Jens Peter Larsens fornemme salme- og koralbogsamling efter ejerens død er blevet anbragt som en samlet bogsamling på Institut for Musikvidenskab i Klerkegade i København. Antikvarboghandler Dan Fog's samling er kommet til Pastorseminariet i København.

På Karl-Johan Hanssons spørgsmål, om der foreligger nyt salmestof i Danmark, svarede Jens Lyster, at dels skrives der til stadighed nye salmer, dels udgives der salmebogstillæg på privat basis, som takket være de liberale danske regler for hvilke salmer, der må synges ved folkekirkenes gudstjenester, er i brug i mange af landets kirker. Dertil kommer, at man er begyndt at tale om, at der muligvis engang kommer et officielt salmebogstillæg.

I forlængelse af 1988-symposiet, hvis emne var hymnologisk registrering og de problemer, der opstår i forbindelse hermed, aflagde Hans Bernskiöld arpport fra den konference, der blev holdt den 21. april i år i Stockholm om EDB-registrering af melodier:

Musik - dator - forskning af Hans Bernskiöld

Rapport från en konferens.

Den 21/4 1989 anordnades en konferens i Musikaliska Akademien i Stockholm om melodiregistrering på dator. Initiativet hade tagits

av Folke Bohlin och Musikaliska Akademien ställde upp med mat, kaffe och lokaler. Samordnare för konferensen var Hans Bernskiöld vid Musikvetenskap i Göteborg.

På olika håll pågår - eller är på väg att startas - projekt som innefattar någon form av datorregistrering av musik. Syftet kan vara att kunna söka upp en viss melodi i ett stort material, att kunna söka upp besläktade melodier, eller att genomföra någon form av analys. Syftet med konferensen var att fungera som incitament till ett fortsatt samarbete kring gemensamma metoder. Ett tjugotal deltagare från Sverige och Norge hade mött upp. Dessa representerade tre olika områden: arkiv och muséer, bibliotek och forskning.

De svenska visarkiven samarbetar kring frågor om databashantering av material. Märta Ramsten från Svenskt Visarkiv (SVA), redogjorde för detta arbete. Folkmusikforskningen var även representerad av Margareta Jersild (SVA), Bjørn Aksdal, Trondheim och Sven Ahlbäck, doktorand i Göteborg. Anders Askefelt från Tekniska Högskolan i Stockholm redogjorde för projektet i VISA som bedrevs under 70-talet i samarbete med Svenskt Visarkiv. Syftet var att kunna söka varianter med hjälp av dator. Man nådde en bit på väg, men inte ända fram.

Cary Karp på Musikmuséet i Stockholm är ansvarig för datorfrågor inom Statens Musiksamlingar, där även Svenskt Musikhistoriskt Arkiv (SMA) och Musikaliska Akademiens Bibliotek (MAB) ingår. Vid muséet pågår försök med ett databassystem för lagring och ätersökning av musik. Veslemøy Heintz vid SMA redogjorde för det databasarbete som planerades där. Anna-Lena Holm vid MAB är ansvarig för det svenska arbetet för RISM och har ett incipitregister på kort med ca 70 000 poster. Några resurser för att föra över detta till dator saknas dock.

Koralforskningen var representerad av Folke Bohlin och Elisabeth Wentz-Janacek från Lund, vilka redogjorde för arbetet med koralregistranten, samt Harald Göranson som behandlade problem kring sökning av varianter. Ann-Marie Nilsson, doktorand i Göteborg arbetar med medeltida hymner och Viveca Servatius, Stockholm med innehållet i medeltida pergamentomslag.

Hans Bernskiöld redogjorde för det projekt kring folkrörelsernas sång han arbetar med, en databas vars material insamlats och

bearbetas ur litteraturvetenskaplig synsvinkel av Inger Selander, Lund. Eva-Helenius Öberg, Stockholm, har arbetat med databasfrågor inom ramen för sina studier av borgerskapets musik under 1700-tallet.

En musikanalytisk inriktning representerade två forskare från Uppsala. Ola Eriksson arbetar med utvecklandet av ett analyssystem. För att testa principer har arbetat med harmonisering av koraler. Ulf Larnestam arbetar med explicit stilanalys av piano-sonater av Mozart. Ur en stilanalys av musiken härleds ett regelsystem utifrån vilket datorn får försöka skriva nya musik. Graden på överensstämmelse visar på analysens riktighet. Arvid Vollsnes från Musikvetenskap i Oslo redogjorde för det omfattande arbete inom projektet MUSIKUS som bedrivits tillsammans med avdelningen för Informatikk. Ett system för kodning av musik, samt vissa program för analyser har utvecklats.

Konferensen hade alltså samlat deltagare från olika områden med olika förväntningar och kunskaper. Detta gjorde att diskussionen kom att röra sig på flera plan. Mer konkreta resultat kan förväntas av arbetet inför nästa konferens. Denna beslöts att gå av stapeln fredagen den 17/11 1989 i Stockholm. Dagen kommer att ägnas åt problem kring koraler och utgå från några konkreta försök med registrering som skall ha genomförts tills dess.

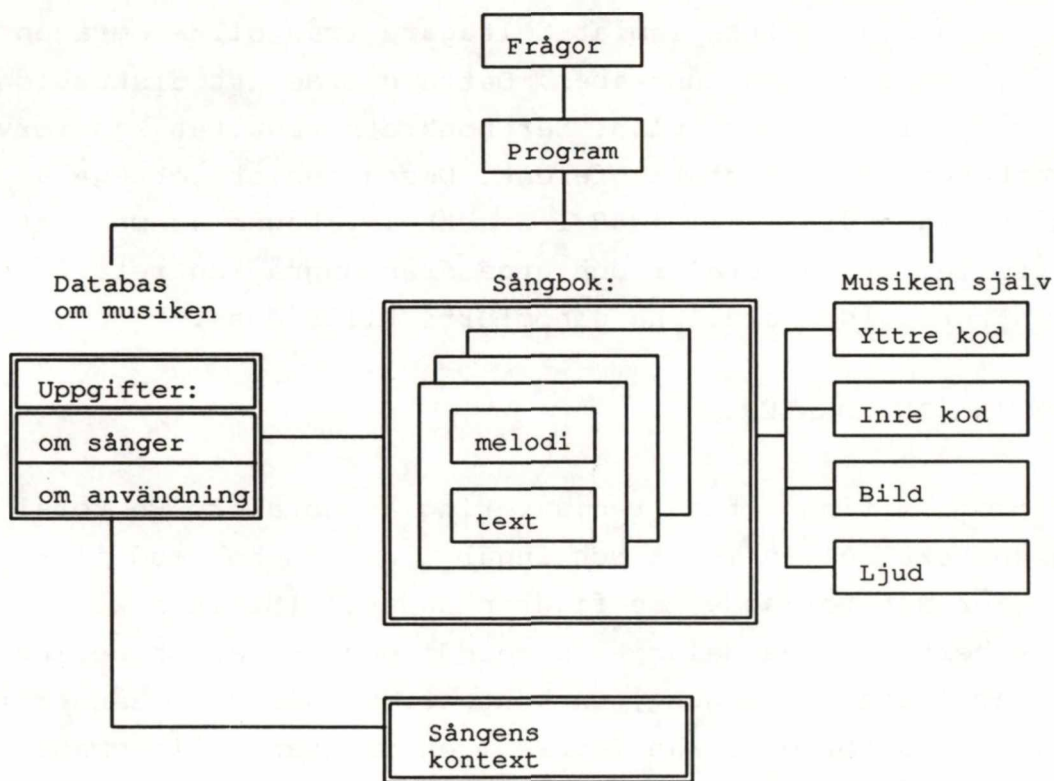
REGISTRERING AF KORALER.

Vilka problem finns kring registrering av koraler. En koral består av en text och en musik och ingår i en sångbok med flere sånger. (För det följande, se figuren nedan.) (Musiken kan i sin tur sägas bestå av två delar - en melodi och en harmonisering.) Sången ingår i ett sammanhang, en kontext. Uppgifter om sången (författare, kompositör etc) kan lagras i en databas tillsammans med uppgifter om sågens kontext.

Uppbyggnaden av en sådan databas är ett område där samarbete vore nyttigt. Det är ofta fråga om material som föga lämpar sig för traditionell databashantering, där man för varje post har ett antal fält med fasta längder. Här fordras en mer flexibel struktur som kan anpassas efter materialets skiftande utseende.

Genom en sådan databas blir det möjligt att återsöka den lagrade musiken på ett indirekt sätt, genom att söka fram uppgifter om musiken. Man kan t ex finna ett musikstycke genom att söka en kompositör och sedan välja bland titlarna på hans stycken. Databasen kan även byggas ut så att delar av musiken registreras, t ex incipit.

Lagringen av data i en databas tillför ingen ny kunskap. Det är först genom att sammanställa de lagrade data utifrån en given problemställning som ny kunskap kan vinnas. Utgångspunkten måste alltid vara i en vetenskaplig frågeställning, varför en registrering sker. Utifrån denna frågeställning utformas frågeprogram som ställer samman materialet ur nya synvinklar. Ju flexiblere frågeprogram desto större möjlighet att få ut det mesta möjliga av materialet.

För att kunna genomföra analys eller söka besläktade melodier måste en registrering av hela musiken ske. På samma sätt måste hela texten lagras om man vill arbeta med exempelvis textanalys. Lagring av text är tämligen oproblematiskt och ett flertal kom-

mersiella program finns för textanalys. I detta sammanhang skall vi koncentrera oss på lagring av musik. Denna lagring kan ske på flera sätt beroende på i vilken form musiken skall tas fram: i kodad form, som bild eller som ljud.

Det vanligaste har varit att lagra musiken i någon form av kod. (notationen kan ju i sig själv sägas vara en kodad form av ett klingande förlopp - det gäller i synnerhet musik som primärt lever i muntlig tradition.) Man kan skilja mellan en yttre kod, som är den som användaren möter, och en inre kod, som är den som datorn använder och som programmeraren skall handskas med.

En mängd kodspråk har tagits fram, vanligen med bokstäver eller siffror (alfa-numerisk kod). Vilken av de olika systemen man väljer är mindre viktigt. Det viktiga är att registreringen är konsekvent genomförd och omfattar alla de parametrar man behöver för sitt syfte. Man bör även ha i tanke att göra det registrerade materialet användbart även för kommande forskare med andra frågeställningar. Här finns en möjlig samarbetspunkt i att försöka ta fram en minsta gemensamma nivå för registreringen.

Den yttre och den inre koden kan skilja sig åt mer eller mindre markant. I de flesta fall är naturligtvis en dialog med datorn med hjälp av noter att föredra. I andra sammanhang kan en alfanumerisk notation vara tillräcklig, t ex då det gäller sortering och sökning af incipit. En annan möjlighet till samarbete är att ta fram översättningsprogram från en typ av kod till en annan. På så sätt blir det möjligt att dela den registrerade musiken med andra användare.

Musiken kan även lagras i ljudande form. Utvecklingen kommer antagligen inom en snar framtid att möjliggöra lagring av bild, ljud och textinformation på ett och samma lagringsmedium. Musiken kan även fås fram i klingande form genom en översättning från kodspråket. Här finns en standard, MIDI, som ligger till grund för musikindustrins elektroniska instrument. En standard för datorlagring av musikaliska data i MIDI-filer har tagits fram.

Ett tredje sätt att behandla musiken är som bild. Det traditionella mikrofilandet eller fotokopieringen fungerar på detta sätt. På samma sätt är det möjligt att lagra bilder i dator med hjälp av scanner. Dessa kan sedan lagras på någon form av optiskt medium med stor lagringskapacitet. Ju bättre upplösning på bilden som

önskas, desto större plats tar den i datorn. Här finns olika tekniker för att komprimera bilder att tillgå. De lagrade bilderna kann studeras på bildskärm eller tas ut på papper, de kan även skickas på telenätet till andra orter.

Det är viktigt att komma ihåg att denna registrering av musiken inte tillför någon ny kunskap. Istället är det fråga om en omvandling av musiken mellan olika existensformer, som notation, som kod eller som ljud. Även här är det frågeställningen som är det centrala: varför registrera musiken? Denna frågeställning avgör först hur registreringen skall gå till, därefter hur det registrerade materialet skall behandlas. För analys syften eller för sökning kan olika program tas fram som bearbetar det material som lagras. Genom en koppling till den allmänna databasen med uppgifter om musiken och dess kontext nås en maximal flexibilitet.

Inför konferensen i november kommer arbetet med koralmaterialet att påbörjas. Förhoppningsvis skall ett mer konkret nordiskt samarbete kunna komma till stånd. Dette är även ett sätt att utnyttja begränsade resurser. Programutveckling kostar pengar och är lättare att motivera om användning blir stor.

En viktig fråga i detta sammanhang är möjligheten att integrera kommersiellt tillgängliga program i ett system som detta. Det finns idag ett flertal program för lagring av musik (sequencer-program) och för notskrift. Genom att använda dessa kan man dels spara resurser, dels uppnå en större enhetlighet. Ytterligare en form av samarbete är därför en kontinuerlig utvärdering och utbyte av erfarenheter som rör användningen av sådana program.

I diskussionen efter Hans Bernskiölds rapport gjorde Åge Haavik opmærksom på, at selvom meget kan gøres lettere for musikforskeren, i det øjeblik man har fundet den rigtige måde at lagre musikalske data elektronisk, men det vil stadig være forskeren, der skal kombinere de lagrede oplysninger. Hans Bernskiöld var enig i dette synspunkt; der findes mange delløsninger, og udviklingen indenfor EDB går hurtigt, men det er forskeren, der bestemmer, hvad det er, der skal registreres, og som derfor f.kes. skal definere, hvad en variant er. Ola Kai Ledang føjede til, at man ikke kan stille spørgsmål til et billede, og at en registrering derfor forudsætter, at det nøje defineres, hvad det er, der skal kunne søges, og hvordan.

NORDISKE HYMNOLOGISKE PROJEKTER.

Svein Ellingsen:

NOEN TANKER OM TVERRFAGLIGE FORSKNINGS-OPPGAVER I DE NORDISKE LANDE.

Svein Ellingsen indledte sin fremlæggelse med at mindes, at det var 200-årsdagen for salmedigteren B.S. Ingemanns fødsel: Tonen fra Himlen er ikke forstummet i de nordiske folks liv, og det er netop dette, symposiet er samlet om. Ordene fra "Dejlig er jorden" er nogle af de få ord, som de fleste i Norden er fælles om at kunne udenad. Derefter fulgte selve Svein Ellingsens indlæg:

De emner som blir nevnt, legges frem for konferansen som et diskusjonsgrunnlag. Under diskusjonen av alle emner som blir tatt opp bør man spørre: Hvilke fagområder kan tenkes å bli involvert? F.eks: Teologi (kirkehistorie), musikkvitenskap, litteraturhistorie, etnologi (folkeminnegransking), religionspsykologi, religionspedagogikk, sosiologi, kulturgeografi. Andre? Videre: hvilke nordiske land og språkområder vil temaene angå? Man bør også ha Færøerne og de samisktalende områder i tankene.

Blandt mulige temaer vil jeg nevne følgende:

1. SALMEBOKEN SOM FOLKEBOK

Forskning vedrørende emnet "Psalmboken som folkebok" (titelen på en interessant bok av Bror Olsson, Lund 1942) kan bl.a. omfatte følgende aspekter:

- a) De forskjellige salmebøkers utbredelse sett i forhold til befolkningens sosiale status, yrke, inntektsgrunnlag, bosetning, lesekyndighet og sett i forhold til håndbøker, almanakker, "folkebøker" (bondepraktika), postiller og - Bibler.
- b) Salmebokens bruk og betydning ved kirkens gudstjenester, + degnens rolle/prestens rolle, i konfirmasjonsundervisning, i skolen, i hjemmets husandakt + hjemmets høytider, spesielt dåpen, Salmboken som "vernemiddel" for udøpte barn, i personlig andakt i det daglige liv, i fengsler, ved dødsberedelse og begravelse

- c) Salmebokens betydning i folkets krisetider, i uår, i krig (også siste krig).
- d) Hvilken forandring er skjedd i de senere år? Skjedde det i hele Norden en merkbar svekkelse av salmebokens rolle som folkebok i løpet av 1950-årene? Hvorfor? Språkutvikling? Musikalsk smaks-forandring? Fremmedgjorthet for Salmebokens typografiske form og innbinding? Hvilken rolle spilte de kristelige organisasjoners sangbøker i prosessen?
- e) Hvorfor er den nye salmeboken i Norge og Sverige solgt til så få privatpersoner? Hva sier dette om folkekirkens stilling?

2. FOLKETONENE OG DERES TEKSTER

- a) Nedskrevne religiøse folketoner og varianter i forhold til de enkelte lands geografiske og kirkelige forhold.
- b) Hvilke forfattere og hvilke tekster har appellert mest til tonedannelse? Er det mulig å finne felles trekk i de tekstene som har fått flest folketoner? F.eks. har de danske diktere Kingo og fremfor alt Brorson fått svært mange folketoner i Norge. "Brorson og Norge" vil være et interessant dansk-norsk forskningsområde.
- c) Folketoner som har krysset grensene i Norden.
- d) Likheter og forskjeller i folketonematerialet - og tilhørende tekster - i de forskjellige land i Norden.
- e) "Folkelig - kirkelig". Folketonenes inngang i koralbøkene i de forskjellige land.

3. SALMENS OG DEN ÅNDELIGE SANGS KULTURGEOGRAFISKE TILKNYTNING

For Norgens vedkommende gjelder det at den overveiende del av sanger og salmer er skrevet av mennesker som er oppvokst og/eller bosatt i kyst-Norge. Og en liten del av Norge (Sunnmøre og Nordfjord på Nordvestlandet) har den aller største prosent. Kan det påvises markante sammenhenger mellom kulturgeografi og sangdiktning også i de andre nordiske land? sammenheng mellom religiøs diktning og kulturgeografi er i alle tilfelle et interessant forskningsområde.

4. SOSIALE MOTIVER I DE NORDISKE SALME OG SANGBØKER

Motivforskning er jo aktuelt på mange områder, men som et tverrfaglig prosjekt vil en utforskning av de sosiale motiver være det som har størst interesse. Prosjektet ville være mest interessant om man kunne gå lenger tilbake enn til 1800.

5. BIBLIOGRAFI

Det ville være av stor verdi om det så snart som muligt kunne bli utarbeidet en samlet bibliografi over hva som finnes av litteratur i de nordiske land innenfor vårt hovedtema: "Salmen og den åndelige sang i de nordiske folks liv." Man må da ikke glemme hva som er skrevet av hovedoppgaver og seminaroppgaver ved de forskjellige nordiske læresteder og institutter, og man bør også få med det stof som finnes i årbøker av alle slag.

Efter at have henvist til Arne Bugge Ammundsens doktor-arbejde fra 1986, der vil foreligge i bogform i år, 1989, Folkelig og kirkelig tradisjon. Dåpsforståelsen i Norge, særlig på 1800-tallet, der i høj grad tager spørgsmålet om salmebogens kirkelige og folkelige stilling op, gjorde Svein Ellingsen opmærksom på, at en undersøgelse har vist, at salmebogen var langt den mest udbredte bog i arbejderkredse i Christiania i 1850'erne, og at Brorsons Svanesang var den næst mest udbredte bog, hvorimod næsten ingen havde en Bibel. Hertil svarede, at Svein Ellingsens konfirmationspræst, der var meget flittig til at aflægge husbesøg, havde fortalt, at salmebogen i årene lige efter 2. Verdenskrig lå fremme på sengebordene ved så godt som alle sygebesøg, han foretog på hospitalerne. Da Svein Ellingsen selv under et hospitalsophold omkring 1980 havde lagt sin salmebog på sengebordet, sagde sygeplejersken, at det var første gang, hun havde set nogen gøre det. Det ville være en nærliggende opgave at undersøge, hvad det var, der var sket i de mellemliggende 30 år. Så man lidt længere tilbage i tiden, ville det være en oplagt opgave at undersøge, hvad det var hos digterne og deres tekster, der havde appelleret til komponisterne af folketonerne, f.eks. til Kingos og Brorsons salmer.

Under drøftelserne efter Svein Ellingsens indlæg gjorde Folke Bohlin opmærksom på, at det er nødvendigt, at der i forskningen

skelnes mellem salmebogens og salmernes betydning i befolkningen. E. Liedgren har et afsnit herom i sin Svensk psalm och andlig visa. Det er vigtigt, at det etnologiske aspekt bliver taget med i salmeforskningen.

Med hensyn til salmebogens svækkede stilling i tiden efter 2. Verdenskrig mente Jørgen I. Jensen, at den måske kunne sættes i forbindelse med, at man takket være frihedskæmpernes brug af salmebogen og især bestemte salmer i den ("Altid frejdig når du går" og lignende) i deres afskedsbreve havde forbundet salmebogen med den død, som man i 1950'erne helst ikke ville mindes for meget om. Lars Eckerdal mente, at den almindelige 'salmebogstvang' ikke mindst gennem udenadslæren af salmeværers i skolen havde givet folk afsmag for salmebogen. Åge Haavik pointerede, at den almindelige sekularisering i efterkrigstiden havde været afgørende, også når det drejede sig om folks forhold til salmebogen og brug af den. Dertil kommer i Norge det særlige forhold, at man i de sidste mere end 30 år har talt om, der snart kom en ny salmebog. Denne forventning om en ny salmebog har ikke alene virket lammende på salget af de gamle, men også, at man på en måde har stået tøvende overfor de gamle salmer. Dels gik det almindelige salg i stå, dels vænnede man sig af med at give konfirmanderne deres egen salmebog, hvorved det måske vigtigste hjælpemiddel i fromhedslivet var tabt for en generation - og ikke alene holdt man op med at købe den gamle salmebog, da den nye endelig langt om længe kom, viste det sig, at den ikke solgte bedre end den gamle havde solgt i gennemsnit om året de sidste år, før den nye kom. Derved står man i dag i Norge i den situation, at man som følge af den almindelige sekularisering og en forfejlet udgivelsespolitik ikke mere kan regne med, at den nye salmebog findes i de almindelige norske hjem. Åge Haavik måtte derfor advare mod, at man ved fremtidige salmebogsudgivelser lod gå for lang tid mellem salmebogsarbejdets begyndelse og salmebogens udgivelse. Lars Eckerdal tilføjede, at det i hvert fald er en svensk erfaring, at man nu i langt højere grad end tidligere bruger kirkens salmebøger og ikke tager sin egen med. Denne ændring kan muligvis skyldes, at salmebogen, i hvert fald den nye svenske, er blevet for stor og for dyr. Karl-Johan Hansson gjorde opmærksom på, at de finske erfaringer ikke svarer til de norske og svenske, jfr. hans aktuelle salmerapport.

Thröstur Eiríksson gjorde opmærksom på, at menighedens tiltagende sanglige passivitet har svækket salmebogens stilling - og nødvendighed - i den enkeltes bevidsthed. I mange større menigheder har kirkekorene ødelagt menighedssangen, da mange af glæde over at høre den flerstemmige korsang selv har tiet stille. Helt galt er det gået de steder i Island, hvor man har ønsket, at ikke alene koret, men også menigheden skulle synge flerstemligt. Ola Kai Le-dang tilføjede, at også det forhold, at man ikke behøver sin egen salmebog, når man overværer en gudstjeneste i fjernsynet, da salmeteksten bliver bragt på skærmen, er med til at svække salmebogens stilling. Iøvrigt mente han, at det ville være vigtigt for den kommende hymnologiske forskning, at man er opmærksom på udvælgelsen af forskningsemnerne, og han gjorde her opmærksom på den forskel, der er på overleveringen af tekst og melodi i et folkeligt miljø: teksten hentes som regel fra trykte bøger eller afskrifter, hvorfor den i det store og hele ligger fast, hvorimod melodierne i langt højere grad er blevet husket udenad, og derfor i vid udstrækning ændret, 'omsunget'.

Folke Bohlin:

ATTITYDER OCH BETEENDEN I FRÅGA OM SÅNGEN I KYRKAN.

Ett projektförslag.

Om man avgränsar termen hymnodi för det praktiska psalmboksarbetet och låter hymnologi stå för det vetenskapliga utforskandet av kyrkans sång så har man inte därmed förnekat det nära sambandet mellan hymnodi och hymnologi. Den som intresserar sig för att psalmboken skall få en levande funktion hos människorna behöver en bättre kunskap än vi har i dag om vilka attityder och betenden människor i verkligheten har i fråga om psalmsången (och annan sång i kyrkan). Hymnodin behöver alltså hymnologin.

Hymnologerna kan inte avsvära sig ansvaret för hymnologiska nutidsfrågor och söka gömma sig bakom en historisk ridå. Inte heller kan vi avvisa adekvata metoder, i detta fall de sociologiska.

En löst ritad skiss till ett projekt med denna inriktning diskuteras på koralseminariet i Lund i februari 1989. Här hördes visserligen en skeptisk röst från Danmark men idén stöddes bl a av Karl Johan Hansson, som ju i sitt eget avhandlingsarbete delvis

kommit in på de här antydda aspekterna. Professorn i religions-sociologi Göran Gustafsson föreslog att jag skulle kontakta religionssociologen Jørgen Straarup i Uppsala. Denne utgav 1983 en omfattande studie betitlad "Vad hela kyrkan sjunger. Kännedom om, ställningstagande till och karaktäristik av Psalmer och visor 76 bland aktiva lekmän, kyrkomusiker och präster", utgiven av Religionssociologiska Institutet. Musikfrågor tas också upp i en följande studie av Straarup: "Kultur som värdegenmskap och verksamhet" (1988).

Vid kontakt med Straarup ställde denne sig omedelbart positiv till den projektidé jag framlade för honom. Sannolikt skulle han kunna arbeta med saken inom ramen för sin tjänst vid Svenska kyrkans forskningsråd men det kommer att behövas ansemliga anslag för apparatkostnader o d.

Mitt förslag i dag är att jag och Lars Eckerdal såsom ansvariga för koralseminariet i Lund lämnar in en ansökan till NOS-H (eller annat lämpligt organ) om medel för ett pilotprojekt. Detta skall ledas av ett nordiskt religionssociologiskt team i samverkan med de anslagssökande. Teamets uppgift är att utarbeta ett förslag till ett nordiskt projekt men att först pröva sina idéer på ett avgränsat svenskt projekt under Straarups ledning. Sedan detta genomförts och utvärderats vid ett speciellt koralseminarium skulle arbetsplanen för det större nordiska projektet fastställas.

Enligt Straarup torde det inte vara svårt att finna lämpliga personer att ingå i teamet, representerande åtminstone tre eller fyra av våra länder.

För ansökans genomslagskraft skulle det vara ytterst värdefullt att få ett kraftigt stöduttalande från NORDHYMN:s ledningsgrupp.

Folke Bohlin supplerede den skriftlige fremlæggelse at sit forslag med en række bemærkninger og eksemplificeringer. Hans overordnede synspunkt var, at det er vigtigt, at også nutiden kommer med i undersøgelsen af salmesangens betydning. Hertil kom en mængde delspørgsmål, som Folke Bohlin i første omgang fremsatte helt på egen regning, men med en stærk fornemmelse af, at de i høj grad havde almen betydning og var uafhængige af nationale grænser og kirkelige forskelle:

Hvordan opfatter den enkelte sin egen og de andres sang i kirken? Hvordan fungerer salmebogen som gudstjenestebog, og hvordan reagerer folk på sang og musik i gudstjenesten i det hele taget? Og hvordan opleves den miniaturkoncert, som postludiet i virkeligheden er? Hvordan forholder det sig med salmesangen i fjernsyn og radio, lytter man eller synger man med? Hvordan er forholdet til den sungne tekst. Selv havde Folke Bohlin svært ved at holde tekstens tanker fast. Hvis man læser, kan man forstå, men det gør man ikke, når man synger. Hvordan reagerer menigheden på de forskellige typer af akkompagnement, og i denne forbindelse: hvordan opfatter menigheden de forskellige instrumenter? Og hvordan reagerer menigheden på forspillet til de enkelte salmer? Endelig: hvilken betydning har stilspørgsmålet, synger menigheden helst melodier fra det 17. eller det 19. århundrede, hvilken takt foretrækker man, o.s.v. Også af praktisk-kirkelige grunde var det efter Folke Bohlins opfattelse nødvendigt at stille disse og andre tilsvarende spørgsmål, da en bedre kirkesang forudsætter mere viden om, hvordan og hvorfor folk synger.

Karl-Johan Hansson gav i den efterfølgende diskussion udtryk for sin uforbeholdne tilslutning til Folke Bohlins forskningsprogram, da det hjælper hymnologien til at gå ind i en nutidig videnskabelig problemstilling. Der er dog stadig mange metodeproblemer, der skal løses. Steffen Arndal understregede, at det er nødvendigt, at det historiske og det nutidige indgår i et samlet projekt til gensidig belysning. Man bør, også i et projekt som det Folke Bohlin foreslår, huske, at den nordiske salmesang og salmedigtning altid har været stærkt påvirket udefra, og at der har foregået intens påvirkning fra den ene historiske periode til den anden, sådan som f.eks. pietismen er en nødvendig forudsætning for vækkelserne i det 19. århundrede. Steffen Arndal gav Folke Bohlin ret i, at man ikke forstår, hvad man synger, hvad der dog ikke er noget forkert eller mærkeligt i, da salmesang - som al anden sang - ikke kun er et intellektuelt fænomen.

Jørgen I. Jensen var skeptisk overfor empiriske undersøgelser af salmesangen, da det erfaringsmæssigt i høj grad er de "uforståelige" sange, der er slidstærke. Dertil kommer, at de musikalske overvejelser i forbindelse med salmesangen også i høj grad er teologiske, og at musikken i kirken i det hele taget er afhængig af den kirkelige sammenhæng. Ola Kai Ledang forudså vanskelighe-

der ved afgrænsningen af Folke Bohlins projekt, ikke alene mellem de enkelte kirker og kirkesamfund og mellem salmesangen i og udenfor gudstjenesten, men også mellem den kirkelige og den ikkekirkelige sang i det hele taget.

Elisabet Wentz-Janacek:

PSALMBOKSBYTE OCH FOLKLIG SÅNG.

Några frågor med utgångspunkt i Lunds stift.

"Nya psalmboken är antagen och Sången förrättas med andakt och värdighet." (Ur visitationsprotokoll från Hög och Kävlinge, Lunds stift, 22 juni 1822).

"De unga kunna få begagna den nya /psalmboken/ och de gamle den gamla". (Yttrande vid sockenstämma i Munkarp, Lunds stift, 1839, vid antagandet av den Wallinska psalmboken).

I anslutning till den från Norge föreslagna undersökningen av Folketonene och deras tekster vill jag initiera en närmare undersökning av förhållandena i Sverige med den övergripande frågeställningen Nyansats eller konserverande.

Ett antal frågor:

1. Säger det folkliga koralbeståndet något om den Wallinska psalmbokens genomslagskraft?
 - 1.1. Hur förhåller sig antalet texter ur den Wallinska psalmboken till antalet texter ur den Gamla (1695 års)?
 - 1.2. Vilken typ av nya texter förekommer? Morgon- och afton-psalmer mest frekventa?
 - 1.3. Sjunger man reviderade texter eller gamla?
2. Säger det folkliga koralbeståndet något om Haeffners genomslagskraft?
 - 2.1. Varieras Haeffner-melodier eller anpassas melodier ur 1697 års koralbok?
 - 2.2. Kan kärleken till vissa melodier - i Haeffner eller 1697 - ha styrt textvalet?
 - 2.3. Har de folkliga varianterna påverkats av melodireduktionen i Kungl. Musikaliska Akademiens Minimitabell 1844?
3. Har andra koralsamlingar, Dillners Psalmodikon 1830, Åhl-

ströms koralbok (1832), Petterssons olika upplagor från 1857 verkat styrande?

4. Har användandet av psalmodikon, orgel eller annat instrument vid inläring av nya melodier i kyrkan spelat in?
5. Vilken roll spelar traditionsbärarens ålder vid tidpunkten för övergang till ny psalmbok/koralbok?

Peter Balslev-Clausen:

SALMERNE I SKOLENS SANGBØGER (1900 - 1975)

Fra skolelovene 1814 til Folkeskoleloven 1975 var det en af folkeskolens opgaver at lære sine elever et fyldigt udvalg af de salmer, der blev sunget ved folkekirkens gudstjenester og kirkelige handlinger. Disse salmer indgik i vid udstrækning i folkeskolens egen sangtradition og udgjorde, indtil morgensangen blev afskaffet i de fleste skoler, en væsentlig del af det faste morgensangsrepertoire. Igennem hele perioden var det i det store og hele gennem skolens undervisning, den danske befolkning stiftede bekendtskab med kirkens salmer og lærte dem, sådan at de blev husket resten af livet. Af denne grund er det næppe muligt at overvurdere den både folkelige og kirkelige betydning af (salme-)sangen i skolen.

Det er hensigten med udnersøgelsen at give en oversigt over og beskrivelse af salmesangens stilling i folkeskolen, sådan som den først og fremmest er bevidnet gennem de sangbøger, der er blevet brugt i skolerne. Folkelige sangbøger i almindelighed og sangbøger for andre miljøer og grupper vil kun i meget begrænset grad blive inddraget til sammenligning med skolesangbøgerne. En undtagelse er "De unges Sangbog" udgivet af K.F.U.M. i Danmark og "Folkehøjskolens Sangbog" udgivet af Foreningen af Folkehøjskoler, der sammen med de autoriserede salmebøger vil blive brugt som folkelige og kirkelige pejlemærker i undersøgelsen.

På grund af materialets omfang vil det ikke være muligt i første omgang at registrere og analysere alle periodens skolesangbøger, ligesom det ikke vil være muligt at inddrage alle kilder til emnet. Det vil være nødvendigt at samle undersøgelsen omkring udvalgte sangbøger, der er repræsentative for udviklingen i den periode, undersøgelsen dækker.

De sangbøger, der vil indgå i den foreløbige undersøgelse vil være tekstsangbøger eller melodisangbøger med enstemmig melodisats; kun sangbøger, der er trykt i mere end et oplag, vil indgå i undersøgelsen, der dels af tidsmæssige grunde, dels på grund af ændringer i de skolepolitiske forhold i første omgang vil indskrænke sig til tiden efter 1900. Sangbøger til brug i gymnasiet og andre ungdomsuddannelser vil, bortset fra "De unges Sangbog" og "Folkehøjskolens Sangbog", ikke blive inddraget i undersøgelsen, hvis sigte er den brede, folkelige indsyngning af kirkens salmer, der fandt sted i folkeskolen og de børneskoler, der sammen med folkeskolen blev søgt af praktisk talt alle børn i den pågældende periode.

Undersøgelsen af sangbøgerne er lagt an som en redaktionshistorisk analyse, der samler sig om sangbøgernes sangbestand og indholdskomposition. Interessen gælder i lige grad tekster og melodier. Sideløbende med analyserne af de enkelte sangbøger vil forskydningerne fra sangbog til sangbog og fra den ene udgave til den anden af de enkelte sangbøger blive beskrevet og analyseret, ligesom eventuelle melodiskift vil blive noteret. Set under ét vil disse sangbogsundersøgelser give et bidrag til forståelsen af periodens kirkelige og kirkemusikalske udvikling.

Der tilstræbes ikke en fremstilling af folkeskolens almindelige udvikling i perioden, men det er hensigten at inddrage de sammenhænge, der er relevante for en undersøgelse af salmerne i skolens sangbøger og salmesangen i folkeskolen og den øvrige børneskole.

Salmesangen i skolen er forstået dels som elevernes kirkelige (og samfundsmæssige) socialisation, dels som skolens hjælp til sine elever til at formulere deres tanker og følelser i religiøs - kristen - sammenhæng. Herved vil undersøgelsen kunne bidrage til at belyse folkeskolens selvforståelse i perioden, herunder skiftet fra kirkelig til sekulær-pluralistisk selvforståelse i slutning af perioden.

Indsyngningen af sange og personlig tilegnelse af dem kræver jævnlig gentagelse, hvilket tidligere blev tilgodeset ved den daglige morgensang, enten for skolen samlet eller i de enkelte klasser.

Af praktiske grunde er det ikke muligt at skelne mellem den offentlige og den private børneskoles sang med de grundtvigske fri-skoler som en delvis undtagelse. Undersøgelsen er geografisk af-

grænset til det egentlige Danmark, indtil 1920 eksklusive Slesvig, efter 1920 inklusive Nordslesvig.

Såvidt muligt vil undersøgelsen blive foretaget sådan, at den vil kunne indgå i en samlet undersøgelse af salmesangen i skolerne i hele det nordiske område, ligesom den naturligt vil kunne bringes til at indgå i en etnologisk undersøgelse, som den Folke Bohlin foreslår, hvorved man vil kunne få den folkelige og personlige virkning for den enkelte af skolens pædagogiske indsats belyst.

Astrid Svanes Bertelsen:

OM LINDEMANPROSJEKTET OG ISÆR LINDEMANFAMILIENS INNSATS FOR MENIGHETSSANGEN I NORGE PÅ 1800-TALLET.

PRESENTASJON. PROSJEKTBESKRIVELSE.

Jeg arbeider for tiden som stipendiat ved Norges musikhøgskole. Min virksomhet her er knyttet til det såkalte Lindeman-prosjektet, støttet av Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF). Prosjektet innebærer: forskning i og tilretteleggelse for utgivelse av musikalier og skrifter av medlemmer i slekten Lindeman.

BAKGRUNN FOR PROSJEKT.

Lindemanfamilien har gjort seg gjeldende innen norsk musikkliv i vårt og forrige århundre, - som pedagoger, utøvende kunstnere og komponister.

Ole Andreas Lindeman (1769-1857, organist, Trondhjem) og sønnen Ludvig Mathias Lindeman (1812-1887, stud.theol. og organist, Christiania) har i særlig grad påvirket menighetssangen i Norge gjennom sine ideer om dennes utførelse. Organisttjeneste gjorde det mulig for dem å utprøve ideene i praksis, og salmemelodiene, slik de er utformet i Norges første autoriserte koralbøker, bærer preg av ideene.

Ved sin innsamling av folkeviser fra norske bygder har Ludvig Mathias Lindeman bevart en nasjonal skatt, og mange komponister har tatt utgangspunkt i folkevisene for å skape en særegen norsk kunstmusikk.

Norges høyeste musikkutdannings-institusjon, Norges musikkhøgskole, er også en frukt av Lindemanfamiliens virksomhet. I 1883 opprettet Ludvig Mathias Lindeman sammen med sønnen Peter Brynie

en organistskole i Christiania (Oslo), som på et mer utviklet stadium fikk status som musikkonservatorium. På grunnlag av konservatoriet ble Norges Musikkhøgskole opprettet i 1973.

FORSKNINGSMATERIALE.

På universitetsbiblioteket i Oslo finnes et rikt materiale etter Lindemanfamilien. Endel er fra vårt århundre, men det meste er fra 1800-tallet. Materialet omfatter brev, folkemelodinedtegelser, komposisjoner, musikkteoretiske og musikkpedagogiske skrifter.

HVA ER UTFØRT INNEN PROSJEKTET.

I de senere år har en gruppe musikere og bibliotekarere under ledelse av Idar Karevold ved Norges Musikkhøgskole, arbeidet med registrering, gjennomgåelse og tilretteleggelse av materialet. Karevold skriver også en avhandling om Lindemanslektens betydning for en Bachtradisjon i Norge.

Bibliotekar Øystein Gaukstad og undertegnede har arbeidet med tilretteleggelse for utgivelse av Ludvig M. Lindemans innsamlede folkeviser.

Min oppgave forøvrig har vært å transkribere, gjennomgå og systematisere brevene (hovedsakelig 1832-1887) til og fra medlemmer av familien Lindeman. Med utgangspunkt i brevenes innhold, arbeider jeg for tiden emd en avhandling om de emner som er berørt i vesentlig grad.

EMNER OMTALT I LINDEMANBREVE.

Emnene som er omtalt i brevene er vesentlig knyttet til musikk og religion. Brevenes innhold bærer preg av at Ole Andreas Lindemans og hans etterkommeres livssyn var forankret i den kristne tro.

Når det gjelder religion finnes beskrivelser særlig fra norske og danske miljøer, tilknyttet den herrnhutiske og grundtvigianske livsanskuelse.

Innen musikkfaget omtales forhold omkring undervisning, musikkutøvelse og musikkmiljø generelt. Rikelig informasjon finnes angående orgelbygg og organisttjeneste i Norge, og delvis i Sverige.

I brevene beskrives forhold som gjelder innsamling og nedtegning af norsk folkemusikk, og vi finner opplysninger knyttet til bearbeidelser av især norske, men også svenske folketoner.

Norsk og tildels dansk og svensk salmesang er berørt. Det finnes meningsytringer angående salmemelodiers form, og omtale av koralbøkers tilblivelse og utgivelse.

LINDEMANFAMILIENS INNSATS FOR MENIGHETSSANGEN I NORGE PÅ 1800-TALLET.

OLE ANDREAS LINDEMANS KORALBOK.

Lindemanbrevene gir fyldig informasjon om Ole Andreas Lindemans arbeid med koralboken, autoriseret i 1835 til "udelukkende Brug ved Gudstjenesten" i den norske kirke, og utgitt første gang i 1838.

Ole Andreas Lindeman ga uttrykk for at han av egen interesse og på eget initiativ begynte arbeidet med koralboken. Av praktiske hensyn ønsket han en koralbok som kunne brukes til alle salmebøker som var i bruk forskjellige steder i landet. Han var også misfornøyd med de eksisterende dansk-norske koralbøker: Breitenichs og Schiørrings koralbøker til henholdsvis Kingos og Guldbergs salmebøker, dessuten Zincks koralbok til Balles evangelisk-kristelige samlebok.

Lindemans ankepunkter mot innholdet i koralbøkene som ble brukt i hans samtid, var først og fremst:

1. Det var ofte dårlig samsvar mellom melodi og den tilhørende salmetekst, enten metriske uoverensstemmelser eller at melodiens karakter var uforenlig med tekstens innhold.
2. Melodiene var betydelig endret i forhold til originalformene og manglet kirkelig preg.
3. Harmoniseringen var for ensformig og manglet gjerne det nødvendige uttrykk, innhold og karakter.

Slike mangler ville Ole Andreas forsøke å bøte på i sin koralbok. For å komme originalmelodiene nærmere, benyttet han forskjellige kilder. Særlig fremhevet han J.S. Bachs og Kirnbergers koral samlinger, fordi disse var klassisk ansette verk.

Til salmer hvor tilhørende melodier ikke egnet seg, søkte Lindeman andre bedre egnede, og helst ønsket han opprinnelig samsvar mellom tekst og melodi. Hver melodi ble ordnet strengt metrisk innenfor en ensartet taktart, og halvnoten anga pulsen. Metriske feil skyldtes poetisk ukyndighet hos salmistene, mente han, og kunne rettes i en forbedret utgave av salmene. Slik salmene fore-

kom, særlig i Kingos salmebok, måtte det - når to stavelser forekom til en note - synes $2 \times 1/4$ pr. halvnote. Forekom tre stavelser til en note, måtte man ikke synge triol, men $1/2 \ 1/4 \ 1/4$ (d JJ/d JJ/d JJ ...), altså slik at fjerdelene kom på den svake tid i takten.

Harmoniseringen av melodiene i koralboken er stort sett Lindemans egen, den er firstemmig og fullt utskrevet. Komposisjonsteknisk bygger den vesentlig på Kirnbergers "Die Kunst des reinen Satzes". Men dersom Lindeman fant harmonien hos klassiske komponister, beholdt han den, når den ikke var for vanskelig for mindre øvede organister. Ved repetisjoner forandret han harmonien i den gjentagne strofe.

Lindeman bemerket menighetenes forskjellige måte å synge salmelodiene på. En mer ensartet sang ville være mulig å oppnå blant annet ved å bruke en og samme koralbok i alle landets kirker og skoler. Siden Lindemans koralbok inneholdt melodiene til de forskjellige salmebøkene som ble brukt i landet, skulle den være egnet i så henseende. Han mente dertil at det i hans koralbok var et tilstrekkelig forråd av melodier, også med tanke på en eventuell ny salmebok.

Samarbeid mellom far og sønner.

Av korrespondansen i 1830-årene går det fram at utgivelsen av Ole Andreas Lindemans koralbok var et resultat av et omfattende samarbeid mellom far og sønner. Sønnene hjalp faren med korrektur, og de formidlet nødvendig kontakt mellom faren og personer som var involvert i arbeidet med koralbokens utgivelse.

Sønnene viste stor interesse for farens arbeid med koralboken. De hadde tiltro til hans faglige dyktighet, og mente at faren selv, iallfall i Norge, var den eneste kompetente bedømmer av bokens innhold.

Ole Andreas Lindemans koralbok er utsatt for 4 stemmer og er beregnet for orgel. Sønnen Fredrik Christian (1803-68, døvstumlærer og organist, Trondhjem) mente at koralboken også burde utgis med besifret bass, og som sådan autoriseres til bruk i kirken. En organist burde være såpass kyndig i harmonilære, at han mestret kunsten å spille etter besifret bass. Autorisasjon av en besifret utgave av koralboken, antok han, kunne forhindre at inhabile organister ble ansatt i kirkene.

Også i kirkedepartementets innstilling om koralboken var det uttrykt ønske om at den ble tilføyd generalbass-signatur, og Ole

Andreas Lindeman gjorde dette mot ekstra betaling før boken ble trykket. Sønnen Jacob Andreas (1805-46, cand theol. og organist, Christiania) utsatte senere farens koralbok i siffer for psalmodicon.

LUDVIG MATHIAS LINDEMANS INNSATS FOR MENIGHETSSANGEN.

STRID OM SALMEMELODIENES FORM.

I 1853 skriver Ole Andres Lindeman til sønnen Ludvig Mathias:

"Da her nu ventes en ny Psalmebog, skal maaskee ogsaa en ny Choralbog anskaffes, isaafald maa Du see at faae det maget saaledes, at Du bliver Udgiver deraf. Jeg er for gammel og formaaer ej at befatte mig med Saadant."

Magnus B. Landstad (1802-1889, prest og salmedikter) fikk etter diverse stridigheter ansvaret for utformingen av en ny norsk salmebok. Også han ønsket at arbeidet med salmemelodiene burde utføres av Ludvig Mathias Lindeman, som foruten å være særlig kompetent til oppgaven, var fortrolig med norsk folkesang og hadde sans for det nasjonale aspekt ved oppgaven.

I 1848 hadde Ludvig Mathias Lindeman fått stipendium til en reise for å opptegne folkemelodier. Han ønsket da hovedsakelig å få kunnskap om folkesalmesangen i fjellbygdene for å få ideer om hvordan han kunne virke til salmesangens forbedring. I sin "Indberetning" til kirkedepartementet kritiserte han den tvangsinnføring av nye melodier til menighetssangen, som ble gjennomført etter autorisasjonen av farens koralbok - til utelukkende bruk i landets kirker. Menighetssangen fungerte mange steder ikke tilfredsstillende, og Ludvig Mathias mente at departementets anstrengelse for å forbedre sangen, hadde virket mot sin hensikt.

Kirkedepartementets beslutning om at det skulle utarbeides en ny salmebok for den norske kirke, og at det i den anledning ville bli nødvendig med en gjennomgåelse og redigering av det eksisterende melodiforråd, utløste ytterligere meningsytringer angående salmesangens dårlige tilstand og diskusjoner om hvordan man best kunne virke til dens forbedring.

Innvendinger mot O.A. Lindemans koralbok.

Enkelte hadde innvendinger mot innholdet i Ole Andreas Lindemans koralbok, og mente denne hadde medvirket til mindre deltagelse i menighetssangen. Innvendingene var flere, f.eks. at koralene manglet melodiositet, skjønnhet og religiøs betydning, dessuten var de vanskelige å lære. Den harmoniske behandling gjorde melo-

diene ukjendelige ved fremmedartet og kunstig behandling og søken etter musikalsk effekt.

Flere mente at Ole Andreas Lindeman hadde berøvet melodiene deres rytme, ved å innordne dem i et strengt metrisk mønster, med påfølgende like lange toner, fortrinnsvis i todelt takt. Kun melodiene - eller tonehøydene - i Lindemans koralbok var originale, mente de, ikke deres rytmer.

Interesse for salmemelodier fra Luthers tid.

Samarbeid mellom M.B. Landstad og L.M. Lindeman.

Under sitt arbeid med koralboken, var Ole Andreas Lindeman bundet til tekstene i de eksisterende dansk-norske salmebøkene. Han så fram til en ny norsk salmebok som også omfattet salmer til koralmelodier fra reformasjonstiden. I et brev til sønnen Jacob Andreas, Trondhjem 13/2-1834, sier han:

"At der til en ny Psalmebog maatte forfattes Psalmer til de fortræffelige Choralmelodier af Luther og andre den Tids Componister, var vist et ønske, da der i disse Choralmelodier er Noget, som synes at have været uopnaaeligt for nyere Componister. Den Aand, man paa den Tid var besjælet af, og den stærke Øvelse, man den Tid havde, da en overordentlig Mængde Psalmer bleve forfattede og hvortil behøvedes en Mængde Melodier, er vel Aarsagen hertil. Af disse Choraler kunde jeg skaffe en heel Deel med den dertil hørende Harmonie; men at componere nye Choralmelodier, dertil har jeg ingen Lyst, thi hvad var vel derved at vinde? Til den nu brugelige Psalmebog kan ikke indføres nye Choralmelodier, uden, efter min Formening, at volde Menigheden Forvirring og Mishag, men man kan forandre nogle af de gamle Melodier i Zincks Choralbog, hvor de afvige fra den oprindelige Skikkelse, saaledes, som Du seer f.Ex. Choralmelodien til "Vi troe allesammen paa een Gud". Naar Du confererer denne med Zinck's, finder Du Forskjellen. De nyere Melodier kunne udelades, og gamle ægte i deres Sted indføres i en Choralbok til en ny Psalmebog, men ikke saalænge den nu værende Psalmebog bruges, med mindre nogle af de gamle, ægte, skjøne Psalmemelodier kunde findes passende i deres Sted."

Mange delte Ole Andreas Lindemans interesse for salmemelodiene fra reformasjonstiden. Man ønsket etterhvert en gjeninnføring av både salmer og salmemelodier fra 1500-tallet, fordi disse hadde

status som de ypperste med hensyn til åndelig innhold - de var skapt som følge av et aktivt åndsliv.

Interessen for salmer og salmemelodier fra Luthers tid førte til at flere ble opptatt med å finne deres originalformer. Magnus B. Landstad og Ludvig Mathias Lindeman fikk i oppdrag fra det offentlige, sammen å tilrettelegge for utgivelse "Martin Luthers aandelige Sange oversatte og paa ny omarbeidede samt 25 Salmer fra det 16de og 17de Aarhundrede ordnede af M.B. Landstad. - De dertil hørende oprindelige Melodier rytmisk fremstillede og 4stemmig harmoniserede samt ledsagede med Anmærkninger af Ludv. M. Lindeman." Boken ble "Udgivet paa offentlig Foranstaltning", Christiania 1859.

Korrespondansen mellom Landstad og Lindeman i årene før utgivelsen viser at salmetekstene såvidt mulig var oversettelser av originaltekstene, og det var vesentlig at de norske tekstene beholdt de opprinnelige teksters metriske organisasjon. Også melodiene ble om mulig notert i overensstemmelse med deres originale former. Men en melodis og dens tilhørende teksts metriske organisasjon måtte naturligvis samordnes. Lindeman var dessuten innstilt på å ta hensyn til et anvendt metrum, dersom melodien var menigheten bekjent.

I tilknytning til arbeidet med melodiene fikk Lindeman i oppdrag å gjøre undersøkelser angående reformasjonstidens kirkesang. Undersøkelsene resulterte i en fyldig rapport om kirkesangen, vesentlig på 1500-tallet, den tids notasjonspraksis og tolkning av denne. Rapporten ble utgitt som anmerkninger til "Martin Luthers aandelige Sange." Den bygget på ulike kilder, men bar preg av Lindemans egne synspunkter.

Før arbeidet var ferdig utga imidlertid sanglærer Johan D. Behrens (1820-90, Christiania) i 1858 boken "Om den Lutherske Salmesang og dens Gjenindførelse i den norske Kirke." Behrens ga her beskrivelser av salmesangens ufullkommenhet, og mente at gjeninnføring av reformasjonsskoralen var det som skulle til for å forbedre salmesangen. Behrens hadde i boken også synspunkter angående tolkning av reformasjonstidens musikknotasjon.

Behrens arbeid var den vesentligste kilde til en langvarig strid om salmemelodienes form. De nevnte skrifter av Behrens og Lindeman sto sentralt i debatten, som tildels foregikk i pressen. Ludvig Mathias Lindeman og Behrens representerte her to ulike oppfatninger, beroende på forskjellig tolkning av musikknotasjon på

1500-tallet, og interessemotsetninger. Begge ville virke til en oppblomstring av salmesangen, men med forskjellige midler.

Behrens oppfatning angående salmemelodiernes form.

Behrens mente at koralformen med liketakt og like noteverdier gjorde melodiene så ensformige at de ble vanskelige å synge. Melodier med en mer variert rytme ville være lettere å huske, dessuten føler folket selv trang til en livligere rytme, mente han. Det viser blant annet folkemelodiene, - men også det faktum at folket ornamenterer melodien til det ukjendelige, når det føler at den mangler det rytmisk bindende og belivende element. Det er, sier Behrens, "Folkets naturlige melodisk-rytmiske Sands som paa denne Maade tar en dødelig hevn over de dem paatvungne ikke folkelige Melodier."

Behrens mente at melodier i 3-delt takt eller med vekslende 2- og 3-delt takt var karakteristika ved salmemelodier fra reformasjonstiden, og at dette ville være de best egnede midler til å belive rytmen og dermed forbedre kirkesangen.

Ludvig M. Lindemans oppfatning om salmemelodiernes form, beroende på en kunstanskuelse.

I en avisanmeldelse af Behrens bok i 1858, skrev Lindeman:

"For at skaffe mere Liv og Afvexling ind i den kirkelige Sang, har man i Danmark ved siden af de nu brugelige ligesaa simple som alvorsfulde og høytidelige Koral-Melodier indført religiøse Vise-Melodier - Sange med stærkere fremtredende): kvantiterende Rytmer, dels hentede fra Folkesangene, dels fra nyt komponerede. I samme Øiemed og i Erkjendelsen af, at et stort Antal af Koralmelodier nedstamme fra Folkesange, har man i Tydskland paa flere Steder begyndt at indføre Melodier saavidt muligt i deres oprindelige Skikkelse. Men endskjøndt man i det 16de Aarhundrede fælleds med alle Folkeslag havde samme Taktfølelse og Opfattelse af ensdannende symmetriske Grupper - Rytmer -, som i det følgende Aarhundrede, hvormed de forskjellige Landes Folkemelodier giver Vidnesbyrd: saa var dog Tonesystemet og Tonekunsten dengang for lidet udviklet og Nodebetegnelsen i mange Dele for vaklende og ubestemt til at Melodierne i alle Henseender kunde blive tilfredsstillende optegnede. Paa Grund heraf forefindes Melodier til kirkeligt Brug optegnede paa en saadan Måde, at de synes at mangle den allerførste Betingelse for melodisk

Skjønhed - den symmetriske Taktordning. Saafremt altsaa den-
ne Knude ikke kunne løses, Melodierne ikke inddeles i en
Takt-Ordning overensstemmende med den almenne menneskelige
Taktfølelse, maatte slige Melodier med kaotisk Taktvirvar
forkastes som ubrugelige."

Ludvig M. Lindeman var av den opfatning at koralformen med jevn
rytmisk bevegelse i en fast, fortrinnsvis todelt taktart, i det
vesentlige burde beholdes. Det var ikke melodiformen i koralen som
var problematisk for menighetsangen, men at melodiene ble sunget
for sakte, og at fermatene ble holdt for lenge og hadde vilkårlig
varighet. Derved mistet man følelsen av melodienes rytmiske puls.
Sangen burde dessuten gjøres vakrere ved en renere og mer ensar-
tet syngemåte, mente Lindeman.

Ifølge Lindeman var det ideelle tempo for menighetssang ca. 60
taktslag pr. min. ($J = 60$), men har erfarte at det var vanskelig
å oppnå hurtigere tempo enn ca. 45 taktslag pr. min. ($J = 45$).

I sin rapport om kirkesangen på 1500-tallet forsøkte Lindeman å
begrunne sine synspunkter i forhold til Behrens'. Lindeman var u-
enig med Behrens i at tredelt takt var karakteristisk for koral-
melodiene på Luthers tid. På 1700-tallet derimot, gjorde den tre-
delte takten seg mer gjeldende og, sier han, "End mere almindelig
blev Tripel-Takten i 2den Halvdel af det 17de Aarhundrede fornem-
melig i den pietistiske Skole, fordi den ukirkelige Menuet-Takt
mest stemmede med de leflende og sværmeriske Sange."

Taktveksling var ifølge Lindeman heller ikke vanlig i den lut-
herske kirkesang, men derimot synkopering i forhold til en fast
og oftest todelt taktart. Da det fra slutten av 1500-tallet i
korsatsen ble vanlig å plassere melodien i overstemmen istedenfor
i tenoren, ble både melodi og harmoni forenklet, slik at melodie-
ne bedre enn tidligere egnert seg til bruk for en menighet. Men
som før var de ulike korstemmene underordnet og tilpasset, og
tidvis synkoperet i forhold til en felles uforanderlig taktorden.

"Den Berømmelse og Ære, som Kirkesangen i det 16de Aarhund-
rede opnaaede", sier han, "gjaldt dog som bekjendt kun den
kirkelige Korsang. Men da man ogsaa tænkte paa at lade Menig-
heden komme til Orde, saa bleve Korsangens kunstigere Melo-
dier givne en simplere Form, der i de respektive Korparti-
Bøger f. Eks. i Joh. Walthers Sangbøger anførtes med Over-
skrift "ad æqvales" - for lige Stemmer -, hvorved antydedes,

hvorledes Koret til fælles Sang med Menigheden, forladende den flerstemmige Korsang, skulde synge Melodien. Dette viser da ogsaa, at Folket maatte kun være Tilhørere til og ikke medvirkende i de flerstemmige Korsange." ("Melodier til Hauges Salmebog for Kirke og Hus", Chra. 1875.)

Lindeman mente at synkopering i forhold til en fast taktorden kan mestres av kor, ledet av en dirigent, men blir for vanskelig å utføre korrekt for menigheten. I sine anmerkninger til "Luthers Aandelige Sange" sier han om problemet:

"Da enhver synkope maa foredrages passioneret, stærkt fremtrædende og med Forkortelse af den foregaaende Tone, saa viser allerede et saadant kunstmæssigt Foredrag, at Figuren, hvor skikket den end er til at belive Sangen, dog er uskikket til den rolige Menighedssang. Uden det rette Foredrag kan den ikke bæres af eller knyttes til en og samme Takt-Orden; thi istedetfor at Taktfølelsen skal bestemme og lede Figurens Rykninger, kommer Figuren til at raade over og vildlede Taktfølelsen. Heraf Taktforvirring, Taktveksling, Takt-røre. Saaledes har det gaaet og saaledes gaar det fremdeles, hvor man har indført de synkoperede Melodier."

Ifølge Ludvig Mathias Lindeman hører hverken synkoper eller taktveksling innen melodiske helheter hjemme i melodier beregnet for menighetssang. For en forsamling mennesker uten musikalsk skoleing vil synkoper villede taktfølelsen, og taktveksling vil gi kaos.

Lindeman kunne godta påfølgende melodiske helheter, d.v.s. setninger eller avsnitt, med forskjellig taktart, da fenomenet til alle tider var anvendt både i folkemelodier og ellers. Men veksling av taktarter innenfor helhetene, ville bryte en strukturell orden, mente han, "en Takt-Ordning overensstemmende med den almenne menneskelige Taktfølelse", markert av taktaksenter.

Lindemans uttalelse om at en symmetrisk taktorden er "den allerførste Betingelse for melodisk Skjønnhet", indikerer en klassisk kunstanskuelse som i hans samtid virker konservativ. "I Kunsten er det det skjønne som paa alle Punkter skal komme tilsyne", skriver han i et brev til sønnen Peter (19/5-1879). For Ludvig M. Lindeman er fenomenet skjønnhet i kunsten knyttet til en enhetlig, i musikalsk henseende hørbar form, frembrakt av en regelmessig indre struktur, og hvor det oppfattbare resultat er klarhet og or-

den. Den musikalske lov, d.v.s. alle regler for klarhet og orden må derfor overholdes.

Heri gjenkjenner vi de musikalske lover fra det profesjonelle musikmiljøet i Berlin i siste halvdel av det 1800 århundret, preget av en Bach-tradisjon, og vi kjenner linjen fra dette miljøet til familien Lindeman.

Det er på basis av sin kunstanskuelse at Lindeman innenfor et enhetlig melodisk forløp ikke kan godta at f. eks.:

taktarten 2/2 forenes med 2/4,

" 3/2 " " 3/4 eller

" 3/2 " " 6/4 (ifølge Lindeman sammensatt av 2x3/4).

Grunnen er at disse kombinasjonene gir taktaksenter som ikke inngår i en symmetrisk tidsorganisasjon.

Menighetssangen må fungere etter sin hensikt.

Ludvig M. Lindeman forsvarte sin egen og indirekte sin fars melodiform på bakgrunn av tolkninger av notasjonspraksis på 1500-tallet.

Det var imidlertid ikke avgjørende for Lindeman hvorvidt man fulgte gammel oppføringspraksis eller ikke, men om menighetssangen fungerte og svarte til sin hensikt, d.v.s. virket andelig oppbyggende.

Behrens søkte å forbedre samtidens norske salmesang ved å gjen-skape en vellykket fortidig tysk salmesang. Lindeman tok utgangspunkt i samtidens norske salmesang, for ham var det vesentlig at salmesangen hadde nasjonale røtter. Når det i et avisinnlegg angående Ludvig M. Lindemans presentasjon av koralmelodiene til Landstads salmebok, fremkommer kritikk av endel tyske kirkemelodier fra 1500-tallet, sier han (Morgenbladet 4/8-1874):

"Uagtet jeg for min Del ikke kan dele den dadlende Udtalelse om disse gamle og ærværdige Melodier fra den tyske Kirkesang fra Luthers Tid, saa bærer dog denne Udtalelse fra Th. H. (Hilde) med Flere dog Vidne om, hvorlidt den gamle lutherske Kirkesang fra de tyske Folkesange er istand til at tiltale Nordboen, og C. v. Wintherfeld har derfor Ret, naar han finder, at Udvikling og Tilegnelse af kirkemelodierne maa have sin Rod i Folket selv." ...

"Hr. Th. H. og alle de, som have nogen Sands for det folke-

lige, vil derfor finde det i sin Orden, at saavel Hr. Pastor Landstad ved Salmerne som ogsaa ved Melodierne stedse har havt den norske Folkelighed for Øie."

Undersøkelser hadde gjort Lindeman kjent med norske folketoner og ga ham et inntrykk av norsk lynne. Men han fant at folkemelodier med forskjellige personlig utformede ornamenter, egnet seg dårlig til allmenn-oppbyggelig menighetssang. En salmemelodi som i Lindemans øyne var ideell til bruk i den norske kirke, hadde utviklet seg under prøving og feiling i et norsk kirkelig miljø. Det var en melodi som var lett for den norske allmennhet å tilegne seg. Men samtidig måtte melodien beholde et verdig kirkelig preg for å kunne gi inntrykk av høytid. I forordet til Lindemans "Melodier til Hauges Salmebog", 1875, skriver han:

"Naar jeg derfor har holdt mig inden for de simpleste og brugbareste Former for en Kirkesang og til et mere belivet Foredrag hovedsagelig kun benyttet en sparsom Anvendelse af forlængede eller punkterede Noder, idet saadan Punktering er kjendt og benyttet baade af gamle og nyere mestere i Kirkesang, og jeg desuden har anvendt den paa en saadan Maade, at en Menighed kan tilegne og lære sig en ny Melodi endog ved den første eller den anden Gang Salmen bliver afsunget - hvilket hidtil er skeet -, saa maa jeg - med 50 Aars erfaring som Orgelspiller ved Menighedens Gudstjeneste - vel kunne antage, at man deri kan have et Bevis for, at jeg fornærværende har truffet den Rette."

Ludvig M. Lindemans koralbok til Landstads salmebok.

Når det gjelder forholdene omkring utgivelsen av Ludvig Mathias Lindemans koralbøker, og især kirkedepartementets komites bedømmelse av koralboken til Landstads salmebok, er det levert en fylldig rapport i O.M. Sandviks "Norsk koralhistorie" (Oslo, 1930). Komiteen ble nedsatt i november 1876, og diskusjonen her skal ha vært nærmest en gjentakelse av salmesangstriden.

Enkelte i komiteen mislikte især Lindemans melodiform med strengt symmetrisk, vesentlig todelt tidsorganisasjon. Disse ønsket som Behrens en melodirestaurasjon til fordel for reformasjonskoralen, gjerne med taktveksling, og harmoniseringen burde såvidt mulig være original, primært med påfølgende treklanger i grunnstilling. Lindemans harmonisering av koralmelodiene var moderne, med tilstrekkelig mange sekstakkorder og andre akkorder i

omvending, til å skape en mer trinnvis og derved enklere melodiføring i de ulike stemmer. Hans bruk av sekundakkorden skal ha virket særlig irriterende på motstanderne.

Ludvig M. Lindemans polyfone behandling av stmmene ble også kritisert. Likeverdighet mellom stemmerne var et middel han og tidligere faren Ole Andreas, ifølge en Bachtradisjon, brukte i den hensikt å skape enhet i komposisjonen. I komiteen ble videre Lindemans anvendelse av punkterte noter kritisert. Men tross alle innvendinger, ble koralboken godkjent til bruk i den norske kirke mars 1877.

Ludvig M. Lindeman vant liten forståelse for sine ideer i Norge, prøver utenlands.

Diverse brev tyder på at Ludvig M. Lindeman syntes han vant liten forståelse for sine ideer omkring menighetssangen i Norge. Han søke etterhvert utenlands for å tilkjennegi sine meninger og få lærde musikeres uttalelser om dem.

Lindeman hadde en urokkelig tro på sine synspunkter. Han formidlet dem direkte enten muntlig eller skriftlig, indirekte ved at hans koralmelodier ble forespilt eller enkeltstående melodier og komplette melodisamlinger ble sendt til utenlandske musikere.

Lindeman prøvde sågar å få en artikkel om salmesangstriden i Norge innrykket i et fransk tidsskrift, men redaktøren mente at saken hadde for liten internasjonal interesse.

Musikere med tilknytning til det musikalske akademi i Stockholm og den svenske kongen viste imidlertid interesse for hans ideer, og professor Richter i Leipzig ga hans koralbok utmerket attest.

Tross all motgang vant Ludvig Mathias Lindemans koralbok til Landstads salmebok fort innpass i norske menigheter, og fremdeles bærer den norske menighetssang preg av Lindemans arbeid. Men striden om salmemelodienes form pågår den dag i dag.

Thröstur Eiríksson indledte drøftelserne efter Astrid Svanes Bertelsens indlæg med at konstatere, at L.M. Lindemans melodier til Grundtvigs tekster ofte er bedre end andre samtidige melodier til de samme tekster, og han fandt iøvrigt, at der var en interessant parallel mellem Lindeman i Norge og Berggreen i Danmark. Torben Schousboe oplyste, at man i Danmark omkring 1840 regnede med, at en helnode i en koralmelodi varede 3 sekunder; Folke Bohlin tilføjede, at takten var endnu langsommere i Sverige. Herpå

svarede Astrid Svanes Bertelsen, at der i Norge var stor forskel fra det ene sted i landet til det andet. Dertil kom, at hver enkelt sang for sig selv, med sit eget tempo. I denne situation ønskede Lindeman for det første at skabe større ensartethed og dermed fællesskab om sangen, og for det andet at kirkesangen fik et hurtigere tempo, noget i retning af det tempo, folkesangen havde. Dertil kom, at han bestræbte sig på selv at skrive melodier, der passede til det folkelige sangtempo. Åge Haavik mente, at det var en gåde, at Lindeman ikke brugte en eneste af de folkelige melodier, som han optegnede, samtidig med at han arbejdede med sin koralbog til Landstads salmebog. Astrid Svanes Bertelsen kunne hertil oplyse, at Lindeman til sine egne melodier brugte elementer fra folkesangene, ligesom han af folkesangene ønskede at tage bestik af norsk lynne til brug ved sine egne kompositioner.

Det havde interesseret Jørgen I. Jensen at stifte bekendtskab med debatten mellem Behrens og Lindeman, der på mange måder svarede til diskussionen omkring Laubs kirkesangsreform i Danmark. En væsentlig forskel var dog, at Laub ikke havde det samme romantiske helhedssyn som Lindeman. Ole Kai Ledang fandt, at et af problemerne ved samtidens og den første eftertids vurdering af L.M. Lindemans indsats var den kendsgerning, at hans optegnelser af folkemelodier og hans betragtninger over dem forblev ukendte indtil omkring 1905-10, da de blev draget frem i forbindelse med en diskussion om folkevisens karakter.

Catharina Östman:

PSALM OCH SPRÅK.

FINLANDSSVENSKA REVISIONER AV RONEBERGSPSALMER 1865-1983

Bakgrund

Det praktiska arbetet med bearbetningen av psalmtexter är relativt litet utforskat. Fast det är den fråga som kanske väckt mest uppmärksamhet i tidningspressen både nu och tidigare, har direkt systematiska granskningar av textändringarna egentligen inte alls gjorts. Metodiskt är ämnet inte lätt att behandla, bl.a. därför att det är svårt att kvantifiera ändringarna, och också en kategorisering av dem bjuder på problem.

Men frågan om textbearbetningen är mycket intressant och ger vinkar om vilka attityder olika psalmbokskommittéer har haft till

det religiösa språket, och bearbetningsprinciperna vittnar ofta om vilken funktion psalmspråket fyller. Principerna, så som de t. ex. är formulerade i förorden till de olika psalmboksförslagen, ger antydningar om den allmänna inställningen t.ex. till arkaisierande uttryck, men ännu intressantare är enskilda kommittémedlemmars uttalanden om konkreta ords lämplighet i en viss psalmtext: t.ex. "Att Gud q w i d e r, är hwarken wackert eller wärdigt." "Be är slarfswenska" - det bör heta *bedje*. O.s.v.

Sådana här uttalanden är inte principiella utan handlar om ett förhållningssätt i en konkret psalmsituation. Men tillsammans kan de ge uppfattningar om ett mönster i sättet att nalkas en psalmtext.

I min forskning har jag varit intresserad just av desse FAKTISKA förhållningssätt, som berättar mer än enbart officiella riktlinjer och som framkommer just i detaljarbetet med psalmerna. Jag har visserligen utgått från de explicita, officiella uttalandena, men sedan har jag systematiskt granskat samtliga ändringar i ett begränsat antal psalmer och dessutom haft möjlighet att hitta uttalanden om dem i kommittéprotokoll, granskningsskrifter och tidsningsartiklar - och det har gett mycket spännande resultat om förhållandet mellan princip och praxis i finlandssvensk psalmrevision. Jag har jämfört principerna med den faktiska bearbetningen och strävat efter att klarlägga de allmänna tendenserna i psalmbearbetningen.

Desutom ger min forskning inblick i hur psalmrevisionerna har förändrats med tiden och i hur språket har utvecklats.

Material

Undersökningsmaterialet har bestått av samtliga finlandssvenska psalmböcker och psalmboksförslag från 1857 till 1983 (förslagen 1857, 1865, 1868, 1879, 1886 års psalmbok, tilläggen 1922, 1927, 1928, förslaget 1942, 1943 års psalmbok och förslaget 1983). Själva textanalysen har inriktats enbart på de 19 *originalpsalmer* av Johan Ludvig Runeberg som ingick i 1983 psalmboksförslag (F1983).

Orsaken till att jag har valt just de 19 psalmerna av Runeberg som textmaterial är att de tillhör kärnpsalmerna i den finlandssvenska traditionen och därför har visat sig vara särskilt känsliga för bearbetning. Det innebär att revisionsproblemen tydligt kommer fram i dessa psalmer. Dessutom är de de enda finlandssvenska psalmer som funnits med i vår tradition från början (1857) och

som fortfarande finns med i psalmboken.

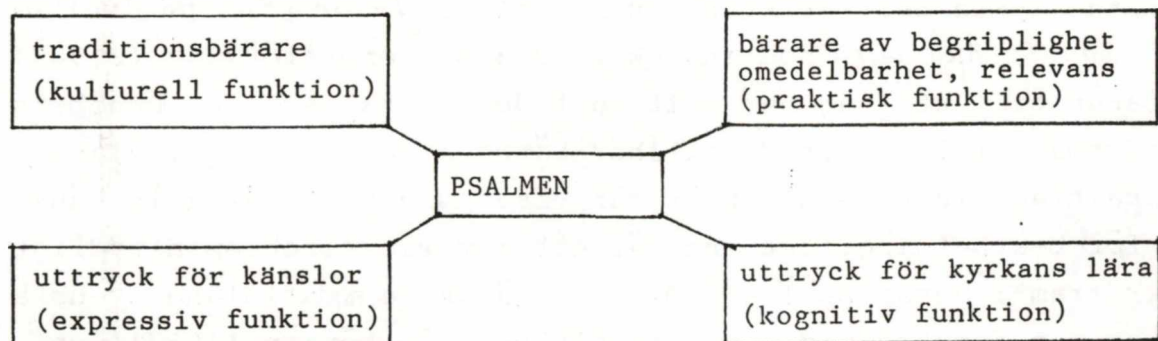
Jag har följt dessa 19 psalmers utveckling från det att det första gången trycktes i Runebergs eget psalmboksförslag av år 1857 fram till 1983års psalmboksförslag. Det innebär i snitt 6-7 versioner av varje psalm. (Den finlandssvenska psalmboken av år 1986 är inte medtagen, eftersom forskningen utfördes innan den utkom.)

Det religiösa språkets funktion

För att förstå attityderna till psalmspråket måste man förstå vilken funktion det religiösa språket fyller. Där kan man rent allmänt konstatera att det religiösa språket historiskt sett har en mycket stark ställning, bl.a. genom folkundervisning och utantilläsning. Också de tidiga bibelöversättningarna och psalmboksrevisionerna på 1600- och 1700-talet tog mycket hänsyn till rådande tradition, vilket visar att det religiösa språket har getts en kontinuitet genom seklerna. Man kan tala om en bred, enhetlig religiös litterär tradition. Ja, det går t.o.m. att påvisa att språket i psalmboken har varit ännu ålderdomligare än i Bibeln.

Denna kontinuitet har gjort förhållandet mellan ord och tanke intimt, vilket innebär att udbyte av ett ord lätt kan uppfattas som en förändring också av innehållet. Det arkaiserande religiösa språket kan dessutom sägas representera ett trygghetsbehov i en föränderlig värld, ett behov av samhörighet med det förflutna och en vördnad för det religiösa som något utomvardagligt och för tanken ogripbart.

Psalmen har dock som brukspoesi därutöver en direkt pragmatisk funktion. Psalmen skall kunna vara aktuell och fattbar. Det kan lätt leda till en konflikt mellan tidlöshet och tidsbundenhet, mellan hänsynen till traditionen och behovet av förnyelse. Följande sammanställning är ett försök till definiering av en psalms fyra viktigaste funktioner:

Den kulturella funktionen kan lätt komma i konflikt med den praktiska: det gamla bör bevaras, men när blir det alltför otillgängligt, avsläget och opraktiskt? Den expressiva funktionen kan lida av en alltför stark betoning av den kognitiva funktionen: hänsynen till det dogmatiska och sakliga innehållet kan skapa barriärer för nya, expressiva, icke lätt definierbara uttrycks-sätt. Hur man förhåller sig till dessa olika funktioner, avväger dem mot varandra, beror bl.a. på synen på språket, på gudstjänsten (psalmens brukssituation) och på människan. Utarmas språket då det förändras och utvecklas? Är det gamla språket mest mustigt och slagkraftigt? Skall gudstjänsten vara högtidlig och stämnings-skapande, eller är det viktigt att den också påverkar och driver till konkret handlande och väcker nya associationer? Skall människor föras till religionen eller religionen föras till dem, d.v.s. skall psalmen bl.a. genom sitt språk vara didaktisk (är det psalmens uppgift att undervisa i en annorlunda begrepsvärld och lära ett ålderdomligt, hållbart språk?) ELLER är det psalmens uppgift att möta människor där de finns och få dem att identifiera sig med psalmförfattarens ord, som i så fald bör vara naturliga och relevanta?

De här frågorna visar på att bearbetningen av psalmtexter i själva verket speglar mycket större fenomen än de rent språkliga och att revisionen inte minst av den anledningen är värd uppmärksamhet från forskarhåll.

Principer för de finlandssvenska psalmboksrevisionerna

I förorden till de fyra psalmboksförslagen på 1800-talet betonas en försiktig linje för revisionsarbetet, t.ex. sägs det att man velat "bibehålla så många som möjligt af de gamla, genom bruket kärwordna, Psalmerna, och att wid alla nödige befunna förändringar förfara med warsam och lätt hand" (F1857). Det var en känslobetonad konservatism som seklet igenom understöddes av den politiska och nationella utvecklingen i Finland: man kände samhörighet med det gamla moderlandet men främlingskap inför det nya Sverige.

Gemensamt för 1800-talsrevisionerna är också aktningen för föregångarnas arbete, det språkvårdande inslaget och strävan efter ett enkelt och värdigt språk. Dessutom talas det om att rätta "dogmatiska oriktigheter", sådant som kan vålla "missförstånd och oro".

Också i förorden till revisionerna på 1900-talet poängteras viljan till varsamhet. I 1942 års revision bevaras hela 77% av psalmerna från 1886 års psalmbok. Språket har hunnit utvecklas en hel del under 50 åren, men kommittén bakom 1942 års förslag väljer att profilera sig mot sina föregångare främst genom en försiktighet *trots* språkutvecklingen. I detta förslag kan man t.o.m. hitta en så förvånansvärd återgång till Runebergs original som byte av *gåfwor* (1886) till *håvor* (1942)!

Det är en mera nämnvärd försiktighet än den som 1800-talsrevisionerna representerade. Den ökade radikaliteten i 1983 års förslag måste ses med denna bakgrund. Många av moderniseringarna i detta förslag är en försenad reaktion på ålderdomligheterna i 1886 års psalmbok. I 1983 års förslag bevarades bara 57% av psalmerna från den föregående psalmboken (jämför alltså med det tidigare 77%!). Och 1983 års psalmboksförslag är det enda som talar om en "i vissa fall rätt genomgripande språklig revision".

Det som man ändå slås av är att samtliga revisioner i grund handlar om samma sak och brottas med samma slag av problem. Den teoretiska medvetenheten utvecklas visserligen med tiden (förorden blir allt längre), men ända från början talar man om arbetets svårighetsgrad och uttrycker tvivl inför i vilken mån resultatet blivit lyckat. Kampen mellan form och innehåll är en fråga som kommittéerna återkommer till gång på gång. Innehållet prioriteras alltid, men attityden till det "formellt riktiga" varierar (t.ex. att skriva *Ande* i stället för *And*).

Särskilt spännande är att notera att vi här kan iaktta en tydlig pendelrörelse mellan olika förslag. Det är fråga om en ojämnbalansgång mellan varsamhet och förbättrarvilja. Vartannat förslag betonar formen, vartannat innehållet (d.v.s. anser att föregående förslag låtit hänsynen till formen inverka menligt på innehållet). Detta innebär en vacklan i revisionsarbetet som visar på bristande helhetsyn och att kommittéerna inte verkar att ha "ärvt" varandras kunskap i den mån som skulle ha varit önskvärt. I stället profilerar de sig *mot* verandra i artiklar och debatter.

Som vi kommer att se är det här något som också tydligt framgår i de konkreta textändringarna.

De konkreta ändringarna i Runebergs psalmer

Jag har som sagt valt att begränsa min textanalys till 19 psalmer av Johan Ludvig Runeberg. Praktiskt har jag gått till väga så

att jag har noterat alla ändringar som vidtagits i dessa psalmer under åren 1865-1983. Sedan har jag läst kommentarer kring dem där sådana stått till buds. Därefter har jag försökt spåra typiska tendenser i bearbetningen. Vilka krav har bearbetaren tillgodosett, vilka har han/hon negligerat eller varit tvungen att bortse från?

Jag har kallat min metod för *pragmatisk textanalys*, vilket innebär att jag särskilt har velat se ändringarna som ett led i en kommunikationsprocess och därför valt att beskriva dem med avseende på deras syfte och funktion. Detta sätt att kategorisera dem innebär naturligtvis en viss metodisk svårighet, därför att man är tvungen att TOLKA ändringarna. Varje ändring kan ses ur olika synsvinklar, t.ex. innehållsligt, formellt, teologiskt, språkhistoriskt och estetiskt. Denna mångsidighet medför en risk för att man betraktar ändringarna alltför ytligt. Den medför också att en och sama ändring kan representera flera olika tendenser.

Ändringarna har indelats i följande grupper:

1. *Modernisering*
2. *Språkvårdande ingrepp*
3. *Strävan till vanligare uttryckssätt*
4. *Förtydliganden*
5. *Dogmatisk styrning*
6. *Allmänt estetiska ändringar*

Exempel

- 1800-talet

Analysen av textändringarna visade att det redan under 1800-talet förekom ansatser till modernisering, men de var inte betydande. Mycket vanligare var de språkvårdande ingreppen och de allmänt estetiska ändringarna. Som exempel kan nämnas omsorgen om de "ordentliga" formerna giva, bliva, bedja i stället för ge, bli och be - som dock också förekom redan då. Till allmänt estetiska ändringar har jag räknat ändringar i fråga om ordföljd, fraseologi och av den subjektiva känslan föranledda ingrepp, t.ex. "Kom, du vår rätta sol och dag" (1857) som blivit "Så kom, du rätta sol och dag" (1865).

De mest intressanta ändringarna under 1800-talet gäller dock de innehållsliga förtydligandena och den dogmatiska styrningen. Det förekommer t.ex. en tendens att undvika retoriska frågor. När Ru-

neberg skriver: "*Hur kan jag sjelf* förtaga all syndens styggelse?", så ändras det till "*Jag kan ej sjelf* förtaga all syndens styggelse".

Och på 1870-talet tyckte psalmbokskommittén att "Han på korset, han allena" borde omarbetas, "emedan det utan tvifvel komme att förefalla mången stötanda, att --- Jesu namn icke förekommer nämndt". Därför ändrade man det till "*Jesus Kristus* , han allena". (1922 återgick man dock till originalet.)

Särskilda problem tycks teologerna ha haft med Runebergs poetiska bildspråk. Man menade att andakten störs när Runeberg t.ex. leder tankarna ut i naturen då han talar om vattenfågeln som dyker ner i fjärdens klara bölja som en bild för anden som tvär sig i ordets djup. Och man undrade hur det kan falla någon in att jämföra Jesus Kristus med livlösa ting som solen och månen.

Här erbjuds intressanta iakttagelser om attityden till språket. Teologerna verkade ha en tendens att se på det religiösa språket som ett vetenskapligt språk, också i psalmerna. Poesins analogier görs till logiska härledningar och de retoriska frågorna tolkes bokstavligt. En rad isoleras från sitt sammanhang, och man vägrar se den aktuella infallsvinkeln. Här framkommer en stor rädsla för att ord skall misstolkas, en bristande tro på kommunikation, en vilja att ge en enda entydig, absolut tolkning. Psalmrevisionen visar gång på gång på ett glapp mellan avsedd och uppfattad (eller: intolkad) innebörd. De lärde männen hör sådant som inte ens är sagt och gör därför ändringar.

- 1900-talet

I Runebergs psalmer var den här typen av ändringar mycket mer markant på 1800-talet än vad den har varit nu på 1900-talet, men i någon mån har teologisk styrning förekommit också nu. Det är dock uppenbart att det är de rent språkliga ändringarna som har varit dominerande under detta sekel. Speciellt tydlig är strävan efter att undvika ett särskilt poetiskt språk med vad det innebär av poetiska friheter samt den starka viljan till modernisering. Intressant är också den kvarblivna arkaiseringen, som det egentligen har talats alldeles för litet om.

Eftersom revisionen på 1940-talet var så försiktig, kommer jag här främst att beskriva bearbetningen för 1983 års förslag.

Moderniseringen berör både ändringar av enskilda ord, ordböjning, ordformer och meningsbyggnad. Konjunktiver och gamla kasusändelser har undvikits i hög grad, liksom ordformerna *giva, bedja*

och hava. Arkaismer som utmönstrats ur Runebergs psalmer har varit bl.a. *hävor, styggelse, ändalykt, hugsvala, hädandraga, tillgiva, varda, from och trägen*. (Däremot kvarstår ännu bl.a. *säll, anlet, flärd, tempelgård, timlig och skåda*.) Exempel på en modernisering

*Giv, att vi i frid få vandra
denna korta levnadsstråt.*

(1943 nr. 364 v 5)

*Låt i fridoss alla vandra
denna korta levnadsstråt*

(1983 nr. 305 v 5)

Bland moderniseringsprinciperna finner vi också den enda absoluta principen hos den senaste psalmbokskommittén, en princip som har tillämpats oberoende av vilka konsekvenser det fått: principen att utesluta alla plurala verbformer. Det har skett också i sådana fall då den plurala verbformen stått i rimställning och en omarbetning alltså har förorsakat rätt stora s.k. svallvågseffekter. Jag skall ge ett exempel från Runebergs psalm om Jesu sju ord på korset:

*Det första ord han talade,
det var en bön för syndare,
en bön så ljuv att höra:
förlåt dem, Fader, det, ty de
ej veta, vad de göra.*

(1943 nr. 51 v 2)

*Det första är en förbön för
de bödelsdrängar som han hör
om dräkten kasta tärning:
De vet ej, Fader, vad de gör,
förlåt dem deras gärning!*

(1983 nr. 68 v 2)

Hur viktig en princip är framkommer just i detta: hur mycket svallvågor man är beredd att acceptera, då den genomdrivs. I fråga om de plurala verbformerna, liksom också i fråga om helrimmen, markeras kommitténs betoning av det formella kravet.

Något som har blivit mera typiskt för psalmboksrevisionerna under 1900-talet är att bearbetningsgraden mellan olika psalmer varierar i hög grad. Både varsamhet och radikalitet präglar 1983 års psalmboksförslag. Det innebär att kommittén har gått in för att medvetet bevara äldre stildrag i kända psalmer, trots att moderniseringne i andra har kunnat vara genomgripande. Exempel på en Runebergspalm som nästan inte har bearbetats över huvud taget är psalmen "Hur ljuvt det är att komma", som Runeberg betraktade som representativ för sin psalmdiktning över lag.

När man betraktar revisionsprocessen med tidsperspektiv kan man dessutom göra intressanta upptäckter som vittnar om allmän osäkerhet i arbetet. Det är t.ex. inte ovanligt att samma rader om-

arbetas gång på gång, i förslag efter förslag. Det är som om man inte riktigt skulle veta hur man ville ha det. Ett sådant exempel är aftonpsalmen "Till natt det åter lider", där femte strofen har förändrats från revision till revision.

Till natt det åter lider

Bearbetningen av vers 5

Orig. 1857

Mig själv, och vad i livet
mig kärt av dig är givet,
jag ger liksom tillbaka
åt dig att övervaka.

1865

Mig själv, och vad i livet
mig kärt av dig är givet,
jag ger *åt dig* tillbaka
att skydda och bevaka.

1868

Mig själv, och vad i livet
mig kärt av dig är givet,
hus, hem och barn och maka
du skydda och bevaka.

1879

oförändrat

1886

Mig själv, och vad i livet
mig kärt av dig är givet,
hus, hem och barn och maka,
Allt skydda och bevaka.

1942

oförändrat

1943

Mic själv, och vad i livet
mig kärt av dig är givet,
jag ger liksom tillbaka
åt dig att övervaka.

1983

Allt det som står mig nära
mig själv och mina kära
jag ger i kväll tillbaka
åt dig att väl bevaka.

(1986: återgång till Runebergs original)

Liksom ansågs "stötande" redan på 1860-talet, och man prövade alltså de här olika varianterna. Versionen i förslaget 1868 är uppenbart misslyckad i och med att den utgår bara från de gifta männens situation, och Runeberg uttalade själv sitt missnöje över den, liksom över den tidigare omarbetningen. Om sin originala formulering sade han: "Jag har sagt så enkelt och så riktigt att jag ej kan begripa huru de ändrat det."

På 1940-talet återtog så Runebergs original slutligen, men det skedde efter mycken tvekan. Det ansågs vara "något naivt", men samtidigt "trohjärtat". I förslaget i 1983 ville kommittén ändå ha bort det.

(Men det kan påpekas att vår nya slutliga psalmbok har återgått till originalet.)

Slutsatser

Ett resultat av textanalysen är alltså upptäckten av denna vacklan i revisionsarbetet. Samma rader ändras gång på gång, och de olika kommittéerna betonar turvis formen, turvis innehållet. När kommitténs sammansättning förändras, förändras också revisionen - trots att de explicita principerna i stort sett är förhållandevis lika. Oregelbundenheten i kommittéarbetet kan också antas bero på kompromisser: än har den ena, än den andra kommittémedlemmen fått sin vilja igenom. Och då har det blivit fråga om hänsyn till person i stället för en genomtänkt helhetslinje där psalmen i sig får stå i blickpunkten.

Undersökningen visade dock också att princip och praxis i stort följs åt på många punkter och att kommittéerna har lyckats för enkla meningsbyggnaden, förbättrat språket och gjort det naturligare. I förorden till psalmboksförslagen har de ändå inte utstakat gränserna för principerna tillräckligt tydligt och inte diskuterat närmare hur man prioriterat principerna då de kommit i konflikt med varandra, t.ex. då formella krav hotat att ändra innehållet eller då hänsyn till psalmens kognitiva funktion har skadat den expressiva funktionen. Ibland har man varit tvungen att ta avstånd från en princip för att kunna följa en annan.

Principerna har inte heller varit heltäckande i så mån att t.ex. de allmänt estetiska ändringarna, som ändå är det mest omfattande slaget av ändringar både under 1800- och 1900-talet, knappast ens nämns i förorden. Detsamma gäller den nödtvungna arkaiseringen.

Och så måste det sägas att revisionerna också i viss mån lett till önskade effekter, såsom stilbrytning, strukturbrott, införandet av ovanliga ord och konstruktioner samt banalitet och tautologi - fenomen som jag här inte har utrymme att närmare gå in på. De önskade effekterna är ändå inte dominerande för slutresultatet.

Sammanfattningsvis kan sägas att revisionsarbetet har uppvisat sådan svårighetsgrad att både överdriven pietet och onödig radika-

litet har förekommit. För att råda bot på det borde de principiella diskussionerna inom kommittéerna vara tillräckligt omfattande. Men sådana diskussioner förutsätter ingående kunskap om bearbetningsproblematiken, vilket innebär att princip och praxis måste gå hand i hand och att det vore till fördel om samma kommitté kunde arbeta en längre tid, eftersom arbetet kräver så lång inkörstid.

I finlandssvensk psalmhistoria har detta dock inte varit fallet, och därför har psalmbokskommittéerna inte heller riktigt klarat av att "utstaka den gränslinje, varest berättigad liberalism och sund konservatism mötas", som hymnologen Gösta Moliis-Mellberg en gång uttryckte sig.

(Artikeln utgår från min pro gradu-avhandling som finns tryckt bl.a. i Nysvenska studier. Tidskrift för svensk stil- och språkforskning 65.1985.)

Reijo Pajamo:

PSALMSÅNGENS ENHETLIGHET OCH OENHETLIGHET.

Utgångspunkt

Anders Nordlund, organisten i Vasa församling, redigerade år 1850 "Koralbok till de finska psalmerna" (Suomalaisten Wirtten Koraalikirja), som var den första fyrstämmiga koralboken som publicerades i Finland. I företalet till sin koralbok nämner Nordlund, att de gamla noterna är så uppblandade och så förstörda genom kopiering, att man knappt i två församlingar sjunger på samma sätt. Nordlunds koralbok kan anses som det första försöket att förenhetliga psalmsången i 1800-talets Finland.

Bakgrund

Efter 1702 års koralpsalmbok (En Nödvändig Not-Bok) hade det inte utkommit koralböcker i Finland. Upplagan af 1702 års notbok var rätt liten. Då krig och eldsvådor förstörde största delen av upplagan, måste klockarna själva kopiera sina notböcker. Av dessa handskrivna koralböcker framgår, att kopieringen har skett utgående från någon bevarad koralbok. Somliga klockare har kopierat psalmmelodierna ur minnet, andra enligt den lokala sångtraditionen. På detta sätt började kyrkosången i församlingarna i slutet av 1700-talet förändras och på samma gång skilja sig från kyrkans officiella sånglinje (1702).

I början av 1800-talet fortsatte förändringsprocessen när det gäller psalmernas melodi- och rytmformer. När man sjöng utan ackompanjering och när klockarens röst ibland var ganska svag, kunde det gå så, att församling och klockare sjöng samma psalmmelodi i helt olika rytm. Gustaf Lindell, klockaren i Lempäälä församling, påtalar detta i förordet till sin koralbok: "Jag fungerar som klockare redan i min tredje församling. Jag har märkt, att man i dem sjunger bekanta melodier på ett något olikartat sätt. När jag sjunger enligt Ekqvists koralbok så skriker församlingen på sitt eget sätt. När jag inte har övervunnit dem med min strupe, har jag varit tvungen att uppteckna mina koraler efter deras modell."

Sångstilen och -kutymen växlade storligen till och med mellan grannförsamlingar. Detta syftar de ovan citerade orden ur föreläset till Nordlunds koralbok på, "att de gamla noterna är så uppblandade och så förstörda genom kopiering, att man knappt i två församlingar sjunger på samma sätt."

Folkskolornas roll

Till detta splittrade tillstånd i psalmsågen sökte man blot från folkskoleanstalten, som just tog sina första steg (folkskolestadgan år 1866)- Vid det allmänna folkskolmötet, som hölls år 1872 i Jyväskylä diskuterade man om folkskolbarn kunde användas som körsångare i kyrkorna. Idén grundade sig på samma praxis som hade nyttjats på 1500- och 1600-talet: djäknesången i kyrkan hjälpte församlingsborna att lära sig psalmmelodierna.

Användningen av folkskolbarnen som körsångare - koralkör - i kyrkan såg man som någonting positivt, eftersom tonvikten i skolornars sågundervisning låg vid psalmspöngen. Denna nya praxis ansågs inte bara påverka förenhetligandet av psalmsången utan också förbättra den allmänna sångnivån. Bl.a. hade i en östfinsk församling sångkunnandet förbättrats inom några år då man hade använt söndagsskolbarn som 'försångare' i gudtjänsten. Psalmsångens betydelse som en förenande faktor mellan hem och kyrka betonades också.

Men idén väckte också motstånd, eftersom många fruktade, att den kontinuerliga användningen av eleverna som körsångare skulle resultera i att psalmspöngen skulle ta all den tid i anspråk som var reserverad för sågundervisning och att det inte skulle bli tid över för andra sånger (värdsliga sånger) och för notundervis-

ning. Som grunder för motståndet nämdes också, att församlingen inte skulle delta i psalmsången utal skulle lyssna på barnens klara sång. I vissa skolor lärde man sig sjunga psalmer också fyrstämmigt.

Psalm- och koralböcker

Publiceringen av melodisamlingar var ett betydande steg mot en mera enhetlig psalmsång i synnerhet då man samtidigt strävade efter att restaurera melodierna. Förutom Nordlunds koralbok från 1850 utkom i slutet av 1800-talet i tryck också följande psalm-melodisamlingar:

- 1857 Kukkaselas koralbok
- 1867 Den nya finska psalmboken med noter
- 1871 Koralbok (Lagi & Faltin)
- 1888 Koralbok (Faltin & Colliander)

Framför allt Rudolf Lagi och Richard Faltin betonade vikten av en koralrestaurering. Publiceringen av melodisamlingarna hade inte ändå önskad effekt, eftersom det i vårt land ännu inte fanns någon organiserad kantorsutbildning. Sålunda var klockarnas yrkesskicklighet rätt så brokig.

Folkvarianter

Psalmsången som baserade sig på auditiv tradering och muntlig sångtradition var utsatt för ständiga förändringar. Även det finska språket invercade för sin del på förändringsföreteelsen. Framför allt i de fall då finskan hade mera stavelser än t.ex. svenskan, direkt 'lockade' språkets olikhet till förändringar. En tredje faktor utgjorde den för 1800-talet utmärkande långsamma sångstilen (Motto: Ju långsammara dest andäktigare).

Ilmari Krohn och Mikael Nyberg gjorde sommaren 1890 en resa till det centrala Finland och Savolax för att insamla folkmelodier. På denna resa blev de första gången bekanta med andlige folkmelodier. Krohn började forska i dessa melodiers ursprung. I sin doktorsavhandling som publicerades 1899 konstaterade Krohn, att de andliga folkmelodierna var folkliga varianter av kände lutherska koraler (1702). Av dessa folkliga varianter intogs en del senare i kyrkans officiella psalmbok samt i väckelserörelsernas sångsamlingar. I den nya finska psalmboken från år 1986 utgör folkkoralerna ca. 20 % av hela melodibeståndet. De flesta varianterna kommer från Österbotten, Savolax, Satakunda och Karelen.

Det långsamma sångsättet som var kännetecknande för 1800-talet

var orsak til att folket småningom började göra sina egna tillägg mellan noterna (genomgångs- och växeltoner, fi: "niekut"). På detta sätt fick en andäktig koral plötsligt en alldeles ny melo- disk och rytmisk livfullhet. Av en bekant luthersk koral hade uppstått en självständig folkvariant som ifråga om skönhet tävla- de med sin grundmelodi. I den finska varianttraditionen bildar de melismatiska ('niekulliset') folkkoralerna sin alldeles egen grupp. De användes framför allt av skörtisterna i Österbotten och Savolx och en stor del av dem ingår i skörtisternas sångsamling "Siionin Virret" (Sions Sånger) - Se bilaga.

Koralvarianterna hade också den funktionen, att de på sätt och vis 'erstatte' den koralrestaurering som hade påbörjats i slutet av 1800-talet. Lutherska kärnkoraler behövde man inte börja re- staurera, då vi på finskt håll i själva verket hade två olika former av samma koral: 1800-talets utjämnade (haeffnerska) form och dess variant.

Endast en del av de folkkoraler som hade upptecknats i vårt land togs till psalmboken i sin ursprungliga form. Största delen av dem fick sin slutliga form av den koralkommitté (Krohn & Ny- berg & Klemetti) som verkade i början av 1900-talet.

Forskningsämne

I forskningen av de finska folkkoralerna borde man försöka klargöra bl.a. följande sakförhållanden:

- 1) I vilket skede uppkom 1800-talets folkkoraler?
- 2) Återspeglar folkkoralerna vissa väckelserörelser musiksyn?
- 3) Var de ett slags 'folkets protest' mot kyrkans släpiga sångstil?
- 4) Var de vokala parallellföreteelser till tidens spelmanns- musik?

För att få svar på dessa frågor borde man kartlägga de gamla bevarade handskrivna koralböcker som finns i vårt land.

BILAGA (Reijo Pajamo)

292a

Psalm 150

T Jesper Swedberg 1694
Bearb.
M Svensk handskrift 1693

E-moll: Em (H/D# Em) Am6 H7 Em

1. Lo - va Gud i him - mels - höjd

D G Am7/C D G D (G/H) Am/C D

med stor gläd - je, lust och fröjd! Lo - va, var - je

Em Am/C H D Em H Em/G Am6 H7 Em

män - ska from, ho - nom i hans hel - ge - dom!

114

54, 354

T Johan Ludvig Runeberg 1871
Bearb.
M Tysk folkskolor 1400-talet:
Erfurt 1524

1. Kom till mitt ar - ma hjär - ta, Guds An - de

Jag ser med bit - ter smär - ta hur fullt av

ren och skär. Jag kan ej själv det re - na, du

synd det är. kan det, du al - le - na, sa kom och bliv mig när.

T Paul Nilsson 1898
M Nordisk folkskolor/
Anders Arrebo 1627

Mark 10:33-34

59

E-moll: Em (H/D# Em) Am H Em

1. Se, vi gar upp till Je - ru - sa - lem i

H/D# Em Am (Em) Hus H

he - li - ga fas - te - ti - der att

G D Em C G

ska - da hur Je - sus Krist, Guds Son, i

D Am Hus Em

syn - da - res stal - le li - der.

2

176, 448

Mark 11

T Dansk 1500-talet
Svensk overs. 1642, Bearb.
M Jakob Regnart 1574

1. Gläd dig, du Kris - ti brud, och möt din

Her - re Gud, Den sto - ra dag du ska - dat som

Guds pro - fe - ter bär - dat. Ho - si - an - na, pris och

ä - ra! Var ko - nung är nu nå - ra.

332

Suomalainen toisinto

1. Mer - raa hy - vää kil - tä - kää,

i - loi - ten y - lis - tä - kää,

luo - dut kaik - ki lau - la - kaa

Luo - jan suur - ta kun - ni - aai

11

Etelä-Pohjanmaalta

1. Taas an - noit jou - lun - tul - la,

Sa - nal - la siu - na - tul - la

Oi - Va - pah - ta - ja - ni, Nyt -

Ra - vit - set - sie - lu - ni.

kuoroon en - ke - li - en, Kii - tokseen pai - me -

ni - en Tah - toi - sin - yh - ty - ä.

349

Toisinto Lapuasta

1. Oi Kris - tus, e - des - sä - si

huo - kaan ja va - li - tan.

Suu - ris - ta syn - neis - tä - ni

sain vai - van vai - ke - an.

272

Toisinto Pieksämäeltä

1. Oi Jee - sus, aut - ta - ja ja

ar - mon an - ta - ja, syy - tön - nä syn - nit

kan - noit, e - lä - män mei - le an - noit.

Tai - - vaas - sa, val - ti - aam - me.

ru - - koi - let puo - les - tam - me.

På Torben Schousboes spørgsmål om, hvordan forsiringsfigurerne i de anførte nodeeksempler skulle forstås, om de f.eks. var sunge forsiringer i lighed med de forsiringer ved for- og mellemstil, som det i baroktiden forudsattes, orgelet spillede, og som i Norden er kendt fra Danmark og Sverige, svarede Reijo Pajamo, at Ilmari Krohn havde oplyst, at forsiringerne i Sverige var meget lig dem i Finland. Iøvrigt sang man livligere i Øst-Finland i forhold til Vest-Finland, da det her var almindeligt, at spillemænd spillede for ved salmesangen og derved var medvirkende til at fastholde varianter og forsiringer i såvel spil som sang. Som svar på Jørgen I. Jensens spørgsmål om en eventuel russisk-ortodoks indflydelse på den kirkelige sang i (Øst-)Finland kunne Reijo Rajamo oplyse, at der endnu ikke findes en undersøgelse af forholdet mellem russisk og finsk kirkelig sang. Hvad man kunne konstatere var, at folkemusikken i Finland, der mest er holdt i Dur mod vest, går mere og mere over i mol, jo længere man kommer øst på. Åge Haavik kunne tilføje, at også samisk folkesang har forkærlighed for mol. Folke Bohlin forestillede sig, at der kunne være sket en ændring i det musikalske billede rundt omkring i sognene, efterhånden som deres kirker fik orgler, hvilket i Sverige skete omkring 1840-50. Der har uden tvivl også været forskel på sangen hjemme i de varme stuer og i de kolde, uopvarmede kirker. Dertil kommer, at man skal skelne mellem folkelige koralvarianter, der tager deres udgangspunkt i de officielle, kirkelige koraler, og folkekorallerne, der er selvstændige folkelige kompositioner. Det har været den almindelige opfattelse, at man skulle synge kraftigt og langsomt i kirken - man 'skreg' -, hvorimod man i hjemmene uden tvivl har sunget hurtigere og lavere. Når man har sagt, at koralbøgerne har undertrykt en angiveligt ædel folkelig sangtradition skyldes det en romantisk forestilling; i virkeligheden sang hver sit i en øredøvende kakofoni. I denne forbindelse gjorde Lars Eckerdal opmærksom på, at det ikke er tilstrækkeligt præcist at sige, om noget er langsomt eller hurtigt, da langsomt og hurtigt altid er en relativ betegnelse i forhold til noget andet. Det er i det hele taget umuligt at slutte sig til, hvordan man sang, før de første lydoptagelser fandt sted, hvilket for den folkelige sangs vedkommende først var omkring 1940. Man kunne iøvrigt overveje, om de folkelige varianter og omsyngninger ikke kunne skyldes folks ønske om ikke at synge som øvrigheden, d.v.s. præsten og degnen, gjorde. Med hensyn til de folkelige omsyngninger og varianter

gjorde Torben Schousboe opmærksom på, at de er naturlige ved uregelmæssige tekster som f.eks. i Kingos Salmebog. Man må efter Ola Kai Ledangs opfattelse regne med tilstedeværelsen af lokale sang- og meloditraditioner, der har smittet af på sangene i kirken. Iøvrigt er det ikke først med indførelsen af orgler i kirkerne, kirkesangen for alvor begyndte at blive ensrettet; det blev den mange steder langt tidligere ved indførelsen af psalmodikon. En ikke ualmindelig følgevirkning af orglernes indførelse var, at menigheden holdt op med at synge. Efter Inger Selanders opfattelse er det iøvrigt umuligt for alvor at undersøge, hvordan man sang tidligere, uden at man opvækker de døde. Hertil svarede Jørgen I. Jensen, at ligeså umuligt det er at rekonstruere, hvordan folk sang, ligeså nødvendigt er det at prøve på det.

Inger Selander:

KORALER I FOLKRÖRELSENA

Varför och i vilken utsträckning har man använt koraler inom folkrörelserna? Med folkrörelser avses här väckelse- och frikyrkörörelsen, nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen, och vi kan inskränke os till att söka svaren i sångböcker för unison sång utgivna och använda inom dessa rörelser. Men vi måste också definiera den problematiska termen koral. - Om vi begränsar os till Sverige och bestämmer den tid vi vill undersöka till 1850-1920, d.v.s. folkrörelsernas expansionsperiod, kan vi använda följande definition: koral är en melodi till en psalmtext i officiella svenska koralböcker före 1920. (Detta för att undvika dilemmat med melodier från väckelserörelserna i koralboken och definitioner efter musikalska kriterier.)

Svaret på frågan varför man använder koraler, en etablerad institutions musik, i folkrörelser som brukar uppfattas som proteströrelser är växlande.

I väckelse- och frikyrkörörelsens sångböcker har man tagit in psalmer med tillhörande koraler som hört till skolans repertoar inte minst dem som använts till nytextningar. Ofta har det redan funnits en bred användning av dessa melodier i skillingtryck, t. ex. Si, Jesus är ett tröstrikt namn. I väckelse- och frikyrkosångböcker och nykterhetssångböcker förekommer denna melodi 85 gånger, kombinerad med 46 olika texter. I dessa båda folkrörelser är det aldrig tal om parodier eller polemik mot Svenska kyrkans lära

eller prästerskap. De koraler som används i dessa folkrörelser förekommer oftast redan i koralboken till många olika texter och bär således inte med sig associationer till en bestämd psalmtext. Sången har inte haft protestkaraktär inom väckelse- och frikyrkorörelsen. Psalmer och koraler har varit ett alternativ till väckelsessångerna i de sångböcker som samfunden gett ut. Det ena har inte uteslutit det andra. Mängden psalmer och koraler är dock mycket olika i samfunden. Längre var de sällsynta i Frälsningsarméns och Pingströrelsens sångböcker.

I nykterhetsrörelsen, som från början stod väckelserörelsen nära, används psalmer särskilt i ritualen under de första decennierna, t.ex. Herre, signe du och råde (sista strofen av Svedbergs Du som fromma hjärtan vårdar, slutpsalmen i 1819 och 1937 års psalmböcker.) Den vanligsta psalmen i nykterhetsrörelsen är Vår Gud är oss en väldig borg. Denna lutherpsalm var en flitigt använd kampsång i högtidliga sammanhang under de första decennierna. - Nykterhetsrörelsen skapar till en början inga egna melodier, men de flesta melodilånen kommer från väckelsesånger och folkliga visor och patriotiska sånger. I mindre omfattning används även koraler till nya texter, särskilt inom Templarorden och Blå Bandet, framför allt till ritualsångstexter för att skapa högtidlighet.

I de socialistiska sångböckerna finns endast en handfull koraler, givetvis aldrig förenade med en psalm utan med en parodisk text, polemisk mot kyrka och prästerskap från ateistisk utgångspunkt. Endast inom denna folkrörelse har koraler använts till kontrafaktdiktning och sången blivit bärare av protesterna mot det etablerade samhällets representanter och institutioner.

Efter 1920 blir bilden annorlunda. (Vad som hänt efter 1960 är för komplicerat för att beröras här.) I väckelse- och frikyrkorörelsen ökar intaget av psalmer och koraler. Man är också mer benägen att låna koraler till nya texter och man byter ut en del väckelsemelodier mot koraler. Detta kan ses som ett led i förkyrkligandet. I nykterhetsrörelsen behålles psalmer och koraler egentligen endast i de religiösa nykterhetsrörelserna Blå Bandet och Vita Bandet. Den största nykterhetsrörelsen, IOGT, blir religiöst neutral. I den socialdemokratiska rikssångboken, Tidens sångbok (utg. från 1919), tar man inte in de grövsta parodierna. Socialdemokratin slutar officiellt att agitera mot kyrka och religion, när man får representanter i riksdagen.

Jag antar att användningen av koraler i folkrörelserna skiljer sig mycket i de olika nordiska länderna liksom folkrörelsernas utveckling och utbredning blivit annorlunda, beroende på många olika bakgrundsfaktorer.

I den efterfølgende diskussion gav Åge Haavik udtryk for den opfattelse, at såvel de kirkelige som de ikke-kirkelige vækkelser har brugt koralmelodierne, simpelthen fordi man har kendt dem. Inger Selander mente, at man ikke alene brugte disse melodier, fordi de var kendte, brugen af dem har også været udtryk for en holdning; således har den socialistiske brug af salmemelodier altid været forbundet med en mere eller mindre udtalt polemik mod kirke og kristendom. Folke Bohlin fandt det i denne forbindelse vigtigt at mærke sig, at de religiøse vækkelsesbevægelser - og afholdsbevægelsen - har overtaget koralmelodierne uden polemik. En koralmelodi befinder sig aldrig i et værdineutralt rum, en koral er ikke kun en melodi, der - tilfældigvis - står i en officiel salme- eller koralbog. En koralmelodi 'står' altid for noget, hvilket er værd at notere sig, når man f.eks. i Nordhymns sammenhæng skal definere, hvad en koral er. Af samme grund mente Lars Eckerdal, at melodihenvisningen ved en tekst er vigtig til bestemmelse af tekstens associationssammenhæng. Jørgen I. Jensen påpegede, at det dog stadig ville være gavnligt at holde vækkelsessang og traditionel kirkelig sang adskilt, bl.a. for at understrege vækkelsessangens alternative karakter i forhold til den traditionelle kirkelige sang. Astrid Svanes Bertelsen kunne oplyse, at man på Lindemans tid skelnede mellem salmer og åndelige sange på melodien: Korallen skulle med sine udjævnede og langsomme melodier understrege den kirkelige værdighed i modsætning til den hurtigere og mere rytmisk bevægede åndelige sang. Torben Schousboe gjorde her opmærksom på, at spørgsmålet om, hvad kirkelig værdighed er, er historisk og relativ. Det ville sikkert også være klarende for spørgsmålet at huske, at den gamle definition på en koral er en salmemelodi, der hører gudstjenesten til, hvilket igen svarer til definitionen på en salme, en sang - tekst og melodi - der bliver brugt til at holde gudstjeneste med. Vækkelsessangen er noget andet, hvorfor man f.eks. heller ikke kan opfatte den som et forfaldsprodukt. Dette svarede ifølge Steffen Arndal til, at de store salmedigtere i det 17. århundrede, f.eks. Rist, skrev deres

salmer for hjemmeandagten. Det at få deres salmer optaget i en gudstjenestesalmebog var for disse digtere det store, næsten uopnåelige mål, hvad det iøvrigt vedblev med at være langt op i tiden. Adskillelsen mellem salmer og åndelige sange stammer fra oplysningstidens ønske om folkelighed, d.v.s. en sådan stilistisk og indholdsmæssig enkelthed, at folk kunne forstå og bruge i dette tilfælde de religiøse tekster. Senere, i det 19. århundrede opgav man, igen i folkelighedens navn, oplysningstidens enkelthedsideal, men målet forblev det samme, at folk skulle kunne forstå og tilegne sig både tekst og melodi. Inger Selander gjorde her opmærksom på, at koralbegrebet ikke uden videre har været - og er - det samme i alle de nordiske lande; således har det traditionelt været langt mere eksklusivt i Sverige end i f.eks. Norge og Danmark. Som et eksempel herpå nævnte Astrid Svanes Bertelsen, at L.M. Lindeman skrev melodier til både salmer og åndelige sange uden at det gjorde den store forskel på melodiernes karakter. Folke Bohling gjorde opmærksom på, at vanskeligheden ved en adskillelse af de kirkemusikalske genrer ikke blev mindre af, at man i vækkelsessammenhænge i vid udstrækning overtog salmernes melodier uden samtidig at ville overtage deres tekst. Alle disse forhold betød, kunne Ola Kai Ledang konkludere, at den hymnologiske undersøgelses rammer nødvendigvis må være meget rummelige, hvis den skal kunne føre til et brugbart og holdbart resultat.

Vagner Lund:

MOTIVER OG SYMBOLER I PEDER SØRENSENS SALMEDIGTNING

En undersøgelse på forekomst og karakter af centrale motiver i Peder Sørensen's salmer på basis af en datamatisk registrering af salmerne i deres helhed.

Hvem var Peder Sørensen (1818-1897)?

Sjællandsk bondesøn og bomuldsvæver. Fra 1845-71 aktiv lægprædikant i hele Danmark og dele af Skandinavien. Åndelig vakt 1845 under påvirkning af pietistisk litteratur og baptister. Sammen med andre lægmænd medstifter af Indre Mission 1853 og redaktør af Indre Missions Tidende 1854-55. I årene fra 1856-58 redaktør og udgiver af tidsskriftet Sendebudet. Efter sin udtrædelse af folkekirken 1856 medforstander fra 1858 i Den sydsjællandske Frimenighed: Den Lammerske Menighed efter den dansk/norske præst G.A. Lam-

mers (1802-78). Baptistdøbt og medlem af Det danske Baptistsamfund 1859-64. Efter udtrædelse af baptistsamfundet 1864 separatist og selvunderholdende lægprædikant. Ved sin emigration til USA 1871 (Wisconsin) medlem af Det amerikanske Baptistsamfund, som han dog forlod 1873. Herefter uden formelt kirkeligt tilhørsforhold indtil sin død 1897.

Udover en skriftlig produktion på ca. 60 bøger og skrifter af vækkende og opbyggeligt indhold samt et stort antal tidsskriftartikler også forfatter til nærværd 800 salmer og åndelige sange.

Hvorfor dette projekt?

Peder Sørensen var ikke blot i tid et barn af det 19. århundrede, men var også ved sin fødsel og opvækst midt i et religiøst brændpunkt et barn af sit århundredes vækkelsesbevægelser. Fra tiden omkring hans fødsel og indtil udvandringen til USA var hans sjællandske hjemegn bogstavelig talt midtpunkt for nogle af de mest markante frikirkelige rørelser i det 19. århundrede. Med denne baggrund og gennem sin direkte medvirken i flere af disse åndelige strømninger kan Peder Sørensen med føje betegnes som en "typisk" repræsentant for den almindelige deltager i århundredets danske vækkelsesbevægelser. Hans forfatterskab gennem et halvt århundrede og ikke mindst hans salmedigtning kan derfor ses ikke alene som et vægtigt sidestykke til hans prædikevirksomhed, men også som betydningsfulde udtryk for hans og de vaktas kristendomsforståelse. Som en del af denne dokumentation indtager hans salmer en særstilling. Peder Sørensen indledte sin litterære løbebane 1841 med udgivelsen af en samling velskrevne men ubetydelige "nye og komiske Digte". Da han få år senere oplevede sit åndelige gennembrud blev tonen ikke blot anderledes, men også personlig. Nu var poesien et kald, og fra 1845 og indtil sin død var han vedholdende og udelte som åndelig sangskriver. I alt nåede han at udgive ca. 20. forskellige sangpublikationer, hvoraf enkelte udkom i flere oplag.

Disse fordringsløse sangbøger opnåede vid udbredelse og har helt ind i vort århundrede spillet en vigtig rolle i fællesskabet og det åndelige liv hos de vakte, både indenfor og udenfor de kredse, hvor Peder Sørensen i sit omskiftelige liv hørte til. I fællessangen mødtes fornuften og følelsen i en højere enhed og blev til en håndgribelig åndelig faktor. Hvor prædikenen og de opbyggelige skrifter først og fremmest tolkede troens forståelse, så tol-

kede salmerne og sangene troens oplevelse og erfaring, dens håb og længsel. I forskningsøjemed rummer salmerne og sangene derfor et helt uvurderligt materiale til forståelse af folkene i disse vækkelser, deres tro, gudsbillede, selvforståelse etc.

En datamatisk registrering af salmerne i deres helhed med en efterfølgende og tilsvarende datamatisk analyse på forekomst og karakter af deres forskellige sprog billeder, motiver og symboler, vil følgelig kunne betyde værdifulde nye muligheder for at kortlægge og anskueliggøre indre og ydre strukturer i vækkelsesbevægelsernes liv og udvikling. Den der forstår sangenes "skjulte" sprog vil også kunne forstå den, der skrev og dem der sang. Her kan være nyt stof for tværfaglige studier. Mulige resultater af denne undersøgelse vil få en særlige betydning i sammenligning med tidligere undersøgelser. Som for eksempel en sammenligning af resultater fra tidligere undersøgelser vedrørende trends og tendenser i den frikirkelige sang.

En tilsvarende registrering af anvendte melodier/versemaal, som for Peder Sørensen vedkommende ofte er lån hos svenske forlæg, vil på samme måde kunne være med til at belyse andre uafklarede hymnologiske spørgsmål, såsom salmernes og melodiernes vandringer over de nordiske grænser.

Ligeledes vil en undersøgelse af salmeproduktionen fra 1871-97 (årene i USA), hvor Peder Sørensen havde tæt forbindelse med forskellige skandinaviske kredse, formentlig indebære interessante perspektiver med hensyn til internordisk påvirkning og udtryksmåde i det fremmede.

Endelig skal også nævnes mulighederne for, at ovenstående registrering og analyser måske kan være med til at belyse almene kirkehistoriske sammenhænge også i nordiske forbindelser. En nærmere forståelse af vækkelsernes personer og deres personlige oplevelser af bevægelsernes fællesskab kan måske bidrage til at kaste lys over spørgsmålet: Hvilke bevæggrunde var med til at fremkalde de folkelige vækkelser i det 19. århundrede.

Projektets gennemførelse

Den ideelle/optimale gennemførelse af projektet indebærer afviklingen af tre faser, der hver for sig forudsætter de foregående.

1. trin

En manuel registrering af salmerne/sangene på kartotekskort

På hvert kartotekskort der hver for sig repræsenterer én salme findes fotokopi af salmen i sin helhed samt en tilsvarende kopi af den tilhørende melodi/versemålsforlæg sammen med flest mulige relevante oplysninger iøvrigt.

Kartotekskortene skal herefter tjene to formål:

- 1) En manuel aflæsning/afbenyttelse i forbindelse med overførsel af de registrerede data til andre analysekort, ordnede efter nærmere bestemte grupperinger og søgemål.
- 2) En efterfølgende eventuel samtidig indlæsning af kortenes data på datamat. Hvis det er teknisk muligt kan indlæsningen foregå ved en maskinel skanning d.v.s. optisk aflæsning af dataene i computeren. Kartotekskortene skal i så fald i deres "opbygning" være disponerede for denne operation.

2. trin

En sammenlignende og parallelt løbende analyse - manuelt og datamatisk - af det registrerede materiale. Den datamatiske analyse tænkes gennemført i sin helhed eller i størst muligt omfang med "valgbar" tilgang til hele det registrerede stof, medens den manuelle skal ses som en delvis og "kontrollerende" analyse af samme mål. I den datamatiske behandling af stoffet forudsættes et behandlingsprogram, der vil være i stand til at sortere, vælge, summere o.s.v. de ord (motiver), der senere skal søges i det registrerede materiale.

3. trin

Hvis tid og ressourcer tillader det - en efterfølgende analyse af det samme materiale og de samme mål, men i dette tilfælde baseret på en "statistisk" metode. D.v.s. de indvundne erfaringer og resultater under trin 2 efterprøves i en stikprøveanalyse efter en forud vedtaget model (som ved opinionsundersøgelser), som om man kun havde registreret en "repræsentativ" mindre del af det samlede materiale.

Denne del af undersøgelsen kan måske være et skridt på vejen til engang at kunne opbygge en "statistisk" model, der i forbindelse med registrering af større datamængder (et salmeforfatterskab) tillader blot en delvis registrering (af udvalgte dele) af materialet - men i sin metode alligevel sikrer et nøjagtigt og objektivt analyseresultat.

I drøftelsen efter Vagner Lunds indlæg fandt Jørgen I. Jensen det bemærkelsesværdigt, at Peder Sørensen kunne gå ind og ud af det ene kirkesamfund efter det andet, idet hans digte tilsyneladende var det eneste konstante, samtidig med at han, i hvert fald ikke de sidste mange år, havde nogen forsamling eller menighed, hvor de skulle - eller kunne - synges. Vagner Lund opfattede Peder Sørensens tilsyneladende ustadighed sådan, at det afgørende for ham var at komme ud for at fortælle andre om sit nyvundne åndelige liv, koste hvad det ville. Iøvrigt kunne den mundtlige tradition berette om, at mange af Peder Sørensens sange har været populære og er blevet sunget i vide kredse, hvilket igen har været gjort muligt af det forhold, at Peder Sørensen skrev sine salmer til kendte (salme-)melodier. Hans første samling var en verdslig digtsamling, et udtryk for en litterær ambition, der efter hans omvendelse overføres på hans nye vakte situation. Det var karakteristisk for Peder Sørensen, at han hele tiden var på vej, og at han hurtigt blev glemt af sine tidligere venner. Et konstant træk i hans karakter er hans pietisme, der var som en rød tråd gennem hele det religiøse forfatterskab. Selvom Peder Sørensen de sidste 20 år af sit liv ikke havde nogen formel tilknytning til noget kirkesamfund, var han fast bidragyder til en række kirkelige tidsskrifter. Lars Eckerdal kunne her tilføje, at Peder Sørensens mange konfessionsskift ikke var usædvanlige efter svenske forhold. Konfessionsgrænserne føltes på den tid ikke faste, og det var en almindelig opfattelse, at organisation 'hørte ikke Himlen til'.

På Torben Schousboes spørgsmål kunne Vagner Lund oplyse, at Peder Sørensen så længe han boede i Danmark udgav sine skrifter privat gennem en bogtrykker eller forlægger, oftest i Ringsted. Selvom der intet er oplyst om det, må salget nødvendigvis have givet Peder Sørensen nogle indtægter. Distributionsformen og størrelsen af oplagene kendes ikke. Efter udvandringen til USA fortsatte Peder Sørensen med at udgive skrifter, herunder salmesamlinger, i Danmark, men nu i København. Jens Lyster fandt, at den nordiske emigrantlitteratur også bør have Nordhymns interesse. I denne forbindelse kunne Vagner Lund oplyse, at der fandtes en del materiale om Peder Sørensens virksomhed i USA, og Peter Balslev-Clausen tilføjede, at der ikke mindst i USA findes en del arkivmateriale, der belyser den dansk-amerikanske salmedigtning og salmesang, og at der uden tvivl findes tilsvarende materiale om forholdene i de øvrige nordiske immigrantmenigheder.

EVALUERING OG PLANLÆGNING AF PILOTPROJEKTER/FÆLLESPROJEKTER

Drøftelserne mandag formiddag blev indledt med Ola Kai Ledangs forelæggelse af en projektoversigt, som han havde udarbejdet på baggrund af de projektforslag, der var blevet fremlagt dagen i forvejen:

Noen moment vedr. fellesnordisk hymnologisk prosjekt.

Arbeidstittel:

KIRKESANG OG RELIGIØS FOLKESANG I NORDEN ETTER 1800

Mål: En helhetlig forståelse av kirkesangens og den religiøse folkesangens utvikling i Norden etter 1800.

Generell avgrensning

Prosjektet dreier seg om studiet av

- 1) kulturelle produkt (salme, folketone, ...) og
- 2) kulturelle prosesser (historisk utvikling, spredning og bruk av kulturelle produkt, idéer, normer og adferdsmønstre på tvers av landegrensene).

Studieobjektets to sider kan ikke ses adskilt, men må såvel i utgangspunktet som i sluttfasen av prosjektet beskrives og forstås under en felles overgripende synsvinkel. Under forskningsprosessen vil det derimot bli nødvendig å avgrense seg, f.eks. i form av pilotprosjekt og delprosjekt med sterkere avgrensning i tid, tema, problemstilling og metode.

Tematisk eksemplifisering

- 1) kulturelle produkt

Folketoner (tekst og melodi)

Salme/koral (tekst og melodi)

Variantproblematikk (koralvarianter og selvstendige folketonevarianter, seleksjonsmekanismer og generative mekanismer slik disse lar seg dokumentere ut fra materialstudier).

Koralbøker og salmebøker vs. andre melodi- og tekstsamlinger.

Kingo

Brorson

Norsk Salmebok

Wallinska Psalmboken

Haeffner

2) spredningsprosesser, historisk utvikling

Spredning, forekomst og bruk i Norden/nasjonalt/lokalt av produkt som nevnt under 1).

Spredningsveger, -former og -mekanismer (offentlige tiltak, folkebevegelser, uorganiserte former, enkeltpersoner, massemedier osv.).

Aksjonsformer (handling/adferd, ideologier).

Musikkinstrument og deres bruk: salmodikon, orgel, harmonium og det 20. århundres instrumentarium.

Mange af disse emnene lar seg studere under en felles innovasjons-synsvinkel, f.eks. med fokusering på i hvor stor grad impulser utenfra (instrument, musikkformer) og nyskaping innenfra (nydiktning, nykomponering, ny ideologi) har vært/er viktige drivkrefter.

Metodologisk eksemplifisering

Prosjektet vil i stor grad måtte bygge på komparativ metode, med fokusering på likheter og forskjeller mellom både de kulturelle produkt og de historiske utviklingsprosessene i de enkelte nordiske land.

1) Produktene vil i hovedsak kunne studeres ved hjelp av konvensjonelle metoder innenfor de aktuelle humanistiske fag (litteratur/språkvitenskap, musikkvitenskap, teologi, historie osv.), eksemplifisert i form- og stilstudier, repertoarstudier osv. med særlig vektlegging av kvantitative metoder. I en del sammenhenger må det lånes metoder fra samfunnsvitenskapene (intervju- og survey-metoder m.m.).

2) Prosessene må studeres med en kombinasjon av historiske og samfunnsvitenskapelige metoder. Dvs. en kombinasjon av metoder lånt fra sosiologi, psykologi osv. og forrådet av historiske metodekomponenter innenfor de involverte humanistiske fag. Eksempler på tilnærmingsmåter er studiet av sosiale og kulturelle rammevilkår, identifisering av nasjonale særtrekk ved de enkelte land og studiet av kulturell interaksjon. I slike sammenhenger er metodepluralisme en nødvendighet.

Andre tematiske angrepspunkt:

Historisk periodisering, premisser.

Hvem dikter/komponerer? Hvor? Når? Sosiokulturell bakgrunn?

Hvordan brukes salmebøker/sangbøker/koralbøker/notesamlinger?

Sangens funksjoner.

Sangens bruksmåter.

Sangens brukssammenhenger/kontekst.

Estetiske normer nedfelt i sangpraksis.

Ideologiske aspekter (protest, reaksjon, tro, frihet).

Sosiokulturelle rammevilkår og generell samfunnsutvikling (industrialisering, urbanisering, velferdsutvikling, innvandring, økt kommunikasjon, sekularisering), relasjoner til ulike deler av kulturlivet.

Kilder

Skrevne og trykte kilder, kombinert med intervju og musikkoptak, betinger kombinasjon av konvensjonelle kildestudier med transkripsjon, nyere analysemetoder og metoder innenfor feltet "muntlig historie".

Åge Haavik, der ledede plenummødet mandag formiddag, anbefalte, at man lagde sig fast på et samlet forskningsprogram, som hver enkelt kan relatere sig til i sit arbejde. Samtidig er det nødvendigt at koordinere forskningsmetoderne, for at resultaterne kan blive overførbare. Dertil kommer, at kan et fællesnordisk projekt ikke omfattes af Nordisk Råds finansiering, vil der være større chance for at få national understøttelse, når de enkelte projekter er fast indplacerede i en fælles nordisk ramme.

Folke Bohlin mente, at det var nødvendigt, at der blev opstillet et nordisk projekt, ikke en række selvstændige nationale projekter. Dels har den hymnologiske udvikling i Norden siden omkring 1800 i vid udstrækning været netop fællesnordisk, dels gør det en kvalitativ forskel ikke at være national, men nordisk. Jens Lyster mente, at et stort, samlende projekt ville være det mest inspirerende for de implicerede forskere. Resultatet af et stort fælles projekt ville muligvis blive en eller anden form for udgivelse, gerne en torso, der opfordrede til udfyldelse af det manglende. Folke Bohlin anbefalte, at styringsgruppen skrev sin ansøgning udfra Ola Kai Ledangs opstilling.

Steffen Kjeldgaard-Pedersen konkluderede, at styringsgruppen bruger tiden indtil næste symposium, der vil finde sted omkring 1. marts 1990, til at udarbejde et forslag til en ansøgning om støtte til et stort samlet forskningsprojekt i lighed med Ola Kai Ledangs opstilling. Det næste symposium vil da på baggrund af

dette forslag skrive en ansøgning om støtte til det samlede projekt. Da der allerede nu er nogenlunde klarhed over, hvad et sådant samlet projekt vil komme til at indeholde, vil der ikke være nogen grund til at gå omvejen omkring et eller flere pilotprojekter, der ikke vil give nogen anden viden om det samlede projekt, end den, der allerede foreligger. Der var blandt de tilstedeværende enighed om at følge denne fremgangsmåde, ligesom der var enighed om at det næste symposium skal bestå af dem, der skal gå videre med det fælles projekt.

Sideløbende med det store fælles projekt var der enighed om også at have opmærksomheden henledt på de metodiske spørgsmål, der skal løses, for at der kan foretages en endelig koordinering af undersøgelser og resultater. Et af disse metodespørgsmål er det musikalske variantproblem, hvordan en variant defineres og registreres som en variant.

Det blev af flere foreslået, at man overvejede at etablere en fælles nordisk hymnologisk bibliografi, der ville være et overordentlig nyttigt arbejdsredskab i forbindelse med et fælles forskningsprojekt. Jens Lyster henviste i denne forbindelse til Jahrbuch für Hymnologie und Liturgik, hvor der allerede bringes bibliografier fra de enkelte nordiske lande.

Vagner Lund fremsatte det forslag, at man overvejede muligheden for at udgive et fælles nordisk hymnologisk leksikon. Der var almindelig interesse for et sådant projekt, men samtidig enighed om, at det ikke kunne komme i første række, da det dels ikke var primær forskning, og dermed ikke var i stand til at inspirere især nye - unge - forskere i samme grad som det vedtagne fællesprojekt, dels ville lægge beslag på uforholdsvis mange aktive forskere, og dem var der i forvejen ikke for mange af.

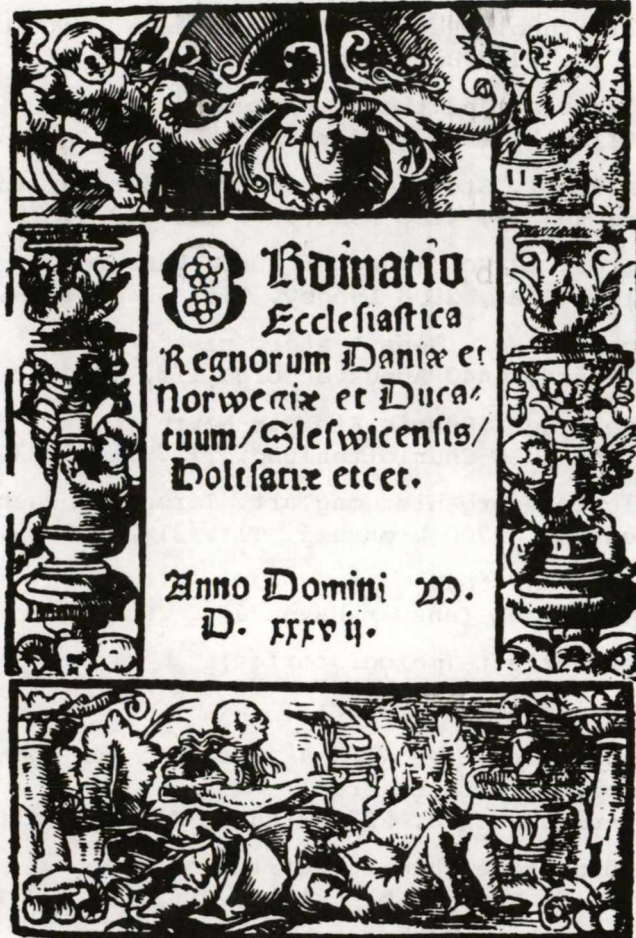
Åge Haavik fremkom iøvrigt med det forslag, at man overvejede at etablere et fast center for Nordhymns aktiviteter, herunder arkiv m.v., og nævnte i den forbindelse København som en mulig placering.

Med hensyn til Nordhymns organisation blev det overvejet, om styringsgruppen skulle suppleres, eventuelt sådan, at der i stedet for eet var to medlemmer fra hvert land i den. Der var enighed om, at en sådan udvidelse ikke var aktuel for øjeblikket. Det ville dog være naturligt, at styringsgruppen supplerer sig ad hoc, når det er naturligt, f.eks. med henblik på udfærdigelsen af den fælles ansøgning til næste år.

Thröstur Eiríksson og Karl-Johan Hansson kunne oplyse, at man i henholdsvis Island og Finland overvejede at oprette hymnologiske foreninger. I denne anledning udspandt der sig en samtale om det betimelige i at omdanne Nordhymn til en medlemsforening. Møningerne var delte. Lars Eckerdal og Åge Haavik var stemt for en eller anden form for medlemsforening, hvorimod Steffen Kjeldgaard-Pedersen og Folke Bohlin følte sig mere tiltrukne af den nuværende mere åbne struktur. Man opfordrede styringsgruppen til at arbejde videre med Nordhymns organisationsstruktur og var iøvrigt enige om, at der burde etableres en eller anden form for meddelelsesblad. Her gjorde Vagner Lund opmærksom på, at Hymnologiske Meddelelser allerede havde nordisk bredde, og foreslog at tidsskriftets redaktion blev suppleret med en nordisk redaktionskomité med et medlem fra hvert af de nordiske lande. Peter Balslev-Clausen foreslog, at styringsgruppens medlemmer udgjorde en sådan redaktionskomité, et forslag, der var almindelig enighed om.

I sine afsluttende bemærkninger glædede Nordhymns formand, Steffen Kjeldgaard-Pedersen, sig over den optimistiske og konstruktive stemning, der havde præget dette andet Nordiske Symposium om aktuel hymnologisk forskning. Styrelsen ville på et møde til oktober gå videre med de beslutninger, der var taget på symposiet, og på det næste symposium, der forventeligt ville blive afholdt omkring 1. marts 1990, ville programmet for det kommende fællesnordiske hymnologiske forskningsprojekt blive endeligt udformet og ansøgningerne om støtte på såvel nordisk som nationalt plan blive skrevet. Steffen Kjeldgaard-Pedersen sluttede med at udtrykke sin forvisning om, at det nordiske samarbejde omkring den hymnologiske forskning var kommet i god gænge.

Kirkeordinansen 1537/39

Tekstudgave med indledning og noter
ved
Martin Schwarz Lausten

Akademisk Forlag

Salmehistorisk Selskab har indkøbt et antal af "Kirkeordinansen 1537/39" udgivet af Martin Schwarz Lausten. Bogen kan tilbydes selskabets medlemmer til en særpris á kr. 150,- (normalpris 200,- kr.) ved afgivelse af bestilling inden d. 22.ds. på Salmehistorisk Selskabs adresse: Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, 1150 København K, tlf. 31 15 28 11.

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkring 50 sider

Udgives af Salmehistorisk Selskab, Københavns Universitet, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K, Danmark

Organ for Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, 1150 København K, giro 2 20 11 19. Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af tidsskriftet.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Sognepræst, lic.theol. Peter Balslev-Clausen, sekretær,
Ahlmanns Allé 14, 2900 Hellerup. Tlf. 31 62 79 27.

Universitetslektor, cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrups Allé 17, 1924 Frederiksberg C. Tlf. 31 37 39 73.

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen, formand,
Kong Valdemars Vej 25, 4000 Roskilde. Tlf. 42 36 72 21.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer,
Caroline Amalievej 27, 2800 Lyngby. Tlf. 42 88 48 65.

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster, næstformand,
Notmark præstegård, 6440 Augustenborg. Tlf. 74 47 31 44.

Organist, orgelbygger Henrik Fibiger Nørfelt,
Korsgårdsvej 16, 2920 Charlottenlund. Tlf. 31 63 23 80.

Universitetslektor, organist mag.art. Torben Schousboe,
Tryggevej 132, 2700 Brønshøj. Tlf. 31 28 02 05.

Hymnologiske Meddelelser redaktion:

Peter Balslev-Clausen (ansvarshavende)

Henrik Fibiger Nørfelt (melodistoffet)

Vagner Lund (redaktionssekretær)

Redaktionskomite: (styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN)

Professor, teol.dr. Lars Eckerdal,
Lilla Gråbrödersgatan 2 B, 222 22 Lund, Sverige. Tlf. 046 13 82 94.

Organist, cand.musicae Thröstur Eiríksson,
Kleppsvegur 4, 105 Reykjavík, Island. Tlf. 354 1 30747.

Docent, fil.dr. Karl-Johan Hansson,
Skolhusgatan 41 B 10, 65120 Vasa, Finland. Tlf. 9 61 126126.

Forlagsredaktør, cand.theol. Åge Haavik,
Terrasseveien 34, 1322 Høvik, Norge. Tlf. 02 53 91 54

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen, formand,
Kong Valdemars Vej 25, 4000 Roskilde, Danmark. Tlf. 02 36 72 21.

Hymnologiske Meddelelser støttekreds:

Professor Leif Ludwig Albertsen, provst teol.dr. Allan Arvastson, univ. lektor mag.art. Skirne Helg Bruland, pastor Helge Dahn, administrator dr.phil. Erik Dal, statsstipendiat Svein Ellingsen, biskop Johs. W. Jacobsen, biskop Johannes Johansen, professor dr.theol. Theodor Jørgensen, sognepræst Holger Lissner, sognepræst Kaj Mogensen, universitetslektor dr.phil. Erik A. Nielsen, professor dr.theol. Bent Noack, konservatoriedocent Ingolf Olsen, domorganist Svend Prip, pastor Jørgen Schultz, provst, cand.theol. Erik Norman Svendsen, organist mag.art. Ulrich Teuber, kgl. konfessionarius, professor, dr.phil. Christian Thodberg.

Tidsskriftet udgives med støtte fra Carlsen-Langes Legatstiftelse, Svend Viggo Berendt og hustrus Mindelegat, Statens humanistiske Forskningsråd samt N.F.S. Grundtvigs Fond.

Københavns Universitet
Reproafdelingen

22/05/89 22/11/89 89 2177

Oldfuxvej 12

2400 København NV

2449

257

00

TORA GRUBB

~~J P E HARTMANN'S ALLE 31~~
~~2500 VALBY~~